

Tampereen vihreät keuhkot

Kauppi-Niihaman maankäytön ja virkistyksen historia

Saida Lindroos
Pro gradu -tutkielma
Turun yliopisto
Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos
Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen koulutusohjelma
Maisemantutkimus
Huhtikuu 2018

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck-järjestelmällä

TIIVISTELMÄ

TURUN YLIOPISTO

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos/humanistinen tiedekunta

Lindroos, Saida: Tampereen vihreät keuhkot, Kauppi-Niihaman maankäytön ja virkistykseen historia

Pro gradu, 63 s.

Maisemantutkimus

Huhtikuu 2018

Tutkimus käsittelee Tampereella sijaitsevan Kauppi-Niihaman alueen maankäytön ja virkistykseen historiaa. Työ on toteutettu tilaustyönä Tampereen kaupungin käyttöön. Tutkimuskohde on keskustan pohjoispuolella sijaitseva laaja yhtenäinen alue, joka rajautuu Näsijärveen. Alueen pinta-ala on noin 17 km², josta osa on vesialuetta.

Alue jakautuu historiallisesti kahteen osaan, Kaupin kansanpuiston alueeseen ja Niihaman entisiin viljelysmaihin. Maisemallisesti alue on yhtenäinen. Alueen maisema on metsävaltainen, ja sitä määrittävät korkeuserot ja ranta-alueet, sekä pistemäiset urheilurakenteet.

Kaupin kansanpuiston historia kytkeytyy keskeisesti teollisuuskaupungin historiaan. Ras-kasta työtä tekevät kaupunkilaiset viettivät vapaa-aikaansa kansanpuistoissa etenkin sunnuntaisin. Kansanpuistoajoista asti Kauppi on ollut tärkeä osa kaupunkilaisten vapaa-ai-kaa ja urheiluharrastuksia. Ennen toista maailmansotaa alue oli kuitenkin varsin vaatima-ton ja sen kehittäminen alkoi voimakkaammin 1950-luvulla järjestetyn suunnittelukilpai-lun myötä.

Niihama on ollut aiemmin Messukylän talojen viljelysmaana ja vielä 1940-luvulle tulta-essa alueella oli runsaasti peltoja. Peltoja metsitettiin ja ne metsittyivät ja samalla mai-sema muuttui suljetummaksi. Nykyisin Niihama on hyvin metsävaltaista. Se on luonnon-arvoiltaan monipuolinen alue, jossa on useita metsätyppejä ja runsas eliöstö. Alueella sijaitsee myös luonnonsuojelualue.

Kauppi-Niihama muodostaa kaupungin keskeisimmän urheilu- ja ulkoilualueen jossa on runsaasti eri urheilulajien vaatimia kenttiä ja halleja. Alue on kehittynyt sattumanvarai-sesti ja muotoutunut aina kunkin ajan toiveiden ja tarpeiden mukaan. Uudet urheilulajit ja kasvavan kaupungin tarpeet aiheuttavat alueelle muutospaineita myös tulevaisuudessa.

Asiasanat: Tampereen kaupunki, kansanpuistot, urheilupuistot, virkistyshistoria, puisto-historia

1. Johdanto.....	1
1.1 Aineisto ja aiempi tutkimus.....	3
1.2. Tutkimusmenetelmät ja tutkimuksen tavoitteet.....	4
2. Kauppi ja Niihama.....	6
2.1 Luonto.....	8
3. Yhteiskunnallinen kehitys ja Kauppi osana sitä	10
3.1 Kansanpuistojen historia	10
3.2 Vapaa-aika kulttuurin muutos.....	11
3.3 Kaupin Kansanpuiston varhainen virkistyskäyttö	14
4.1 Romsinlahden, Rauhaniemen ja Kaupinojan varhaisvaiheita	17
4.2 Rauhaniemen kansankylpylä.....	19
4.3 Vedenpuhdistamo, Vanha ja Uusi Vesitorni.....	22
4.4 Siitolapuutarha-alueet.....	26
4.5 Haaveita talviurheilukeskuksesta.....	29
4.6 Sota-ajat.....	31
4.7 Sairaalat ja Parantolat – terveyttä luonnosta	33
5. Voimakkaan kehityksen aika	38
5.1 Suunnittelukilpailu 1954.....	38
5.2 Virkistyskäytön kasvu nykyiseen kokoonsa.....	42
6. Niihama.....	45
6.1 Entistä viljelymaisemaa	45
6.2 Vapaa-ajan viettoa	46
6.3 Mukautuva maisema	48
7. Huoli luonnosta ja maisemasta.....	50
8. Johtopäätökset.....	53
9. Lähteet.....	58

1. Johdanto

Kaupin kansanpuisto ja Niihaman metsät sijaitsevat Tampereen kaupunkikeskustan itäpuolella vain muutaman kilometrin päässä kaupungin keskustasta. Alueella on pitkä historia kaupunkilaisten virkistyshistoriassa ja nykyisin se on tamperelaisten keskeisin ulkoilu- ja virkistysalue. Sen hiihtoladuilla ja metsäpoluilla on käynyt virkistymässä jo monta sukupolvea tamperelaisia.

Kauppi-Niihama on alueena niin monipuolinen, että sitä on vaikea kuvailla kovin lyhyesti yhtenä kokonaisuutena. Kaupin kansanpuiston historia kytkeytyy teollisuuskaupungin arkeen, jossa kansanpuistot toimivat raskasta työtä tekevien kaupunkilaisten virkistyksen paikkana. Kauppi ei kuitenkaan ole aivan esikuviansa kaltainen, vaan jotkin kansanpuistoihin keskeisesti kuuluvat ominaispiirteet myös puuttuvat. Niihama on historialtaan Messukylän viljelysmaata ja se on saanut virkistysmetsäluonteensa vasta viimeisten vuosikymmenten kuluessa. Kauppi-Niihaman alue on kuitenkin maisemallisesti yhtenäinen, metsävaltainen laaja alue, jossa on pistemäisesti urheilu- ja virkistysrakenteita. Alue rajoittuu pitkältä pohjoisrajaltaan Näsijärveen, jonka virkistysmahdollisuudet ovat historiassa olleet ja ovat edelleen kaupunkilaisten tiedossa. Metsät ja rannat ovat Kauppi-Niihaman maiseman ominaispiirteitä, samoin sen runsaat korkeuserot.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on tuottaa tietoa Kauppi-Niihaman alueesta Tampereen kaupungin käyttöön ja samalla toimia opinnäytetyönä. Kahtiajakautunut luonne ei ollut työlle helpoin mahdollinen lähtökohta. Alueen maankäytön ja virkistyksen historiaa ei ole aikaisemmin koottu yksiin kansiin. Tämä tutkimus voi toimia suunnittelun tukena, kun vastataan alueeseen kohdistuviin muutospaineisiin, tähän tarkoitukseen kaupungit usein teettävät erilaisia puistohistoriikkeja ja selvityksiä. Työn tarkoituksena on myös toimia osoituksena akateemisesta oppineisuudesta ja valmiudesta filosofian maisterina työskentelyyn.

Niihaman virkistyshistoria ulottuu noin puolen vuosisadan taa. Sitä ennen siellä ei ole ollut juuri ollut muuta kuin peltoa ja metsiä. Alueella on kuitenkin runsaasti korkeuseroja ja sen korkeimmilla kohdilla on mahdollisesti ollut jonkin verran retkeilykäyttöä jo aiemmin, mutta en ole lähdeaineistosta löytänyt viitteitä siitä, että sitä olisi hyödynnetty virkistyksessä sen enempää. Niihaman kohtalaisen tuoreesta virkistyshistoriasta johtuen tutkimuksessani käsittely keskittyy pääosin Kaupin alueeseen, jolla on pitkä ja monisyinen historia teollisuuskaupungin vihreinä keuhkoina.

Tutkimuksessani jaan Kaupin kehityksen kahteen vaiheeseen, varhaiseen kehitykseen, ja sotien jälkeiseen voimakkaan kehityksen aikaan.

Varhaisimmassa vaiheessa Kaupista kehittyi teollisuuskaupungin työväestöä palveleva vihreä keidas. Tässä vaiheessa alue pysyi pääosin luonnontilassa, siellä kulki joitain virkistysreittejä ja rantoja käytettiin ahkerasti. Valtavia urheilurakenteita tai suunnitelmallista kehittämistä Kaupissa ei vielä tuossa vaiheessa ollut. Tampereella oli jo Pyynikkinsä, jonka hoitoon ja kehittämiseen satsattiin huomattavasti enemmän ja Kauppi jäi alkuaikoina lapsipuolen asemaan.

Sotien jälkeen kasvanut kysyntä virkistysmahdollisuuksille aiheutti muutoksia myös Kaupissa. Pyynikki jäi pieneksi kasvavan kaupungin tarpeille, ja katseet kohdistuivat Kauppiin. Alueen kehittämiseksi järjestettiin 1950-luvulla suunnittelukilpailu. Vaikka voittajaehdotusta ei koskaan toteutettu, kertoo kilpailun järjestäminen päättäjien tahdosta kehittää alueesta monipuolinen harrastuspaikka tamperelaisille. Kilpailu sysäsi liikkeelle Kaupin voimakkaan kehityksen ajan, joka jatkuu edelleen. Kilpailusta lähtien Kaupin metsiin on liki jokaisella vuosikymmenellä rakennettu lisää harrastemahdollisuuksia. Alue ei ole ollut muuttumattomassa tilassa missään vaiheessa virkistyshistoriaansa, eikä se ole sitä nytkään. Paitsi että tarpeet virkistysmahdollisuuksien kehittämiseksi ovat kasvaneet, on Tampereen kaupunki alati kasvava asutuskeskittymä ja myös Kaupin alueeseen kohdistuu muutospaineita.

1.1 Aineisto ja aiempi tutkimus

Tampereen kaupungin kunnalliskertomukset ovat tarjonneet pohjaa maankäytön vaiheiden tutkimiseen. Kunnalliskertomuksista käy ilmi kaupungissa tehdyt päätökset liittyen rakentamiseen ja urheilutoimintaan. Tilastoituna on muun muassa uimaloiden ja urheilukenttien käyttäjämääriä, joten Kaupin ja Pyynikin vaiheista voi niiden perusteella tehdä tiettyjä päätelmiä.

Kaupin virkistystshistorian varhaisvaiheista ei löydy juurikaan tietoa Tampereen kaupungin kunnalliskertomuksista. Ainoat tiedonjyvät liittyvät käyttäjätilastoihin. Joitain päätelmiä siitä on kuitenkin tehtävissä muun lähdeaineiston varassa. Tampere-seuran julkaisemassa Tammerkoski-lehdessä on Kauppia koskevaa muistitietoa ja Tampereen kaupungin elinkeinokeskuksen tuottama Koskesta voimaa verkkojulkaisu tarjoaa tietoa teollisuuskaupungin historiasta.

Kunnalliskertomusten tasolla Kauppi noteerataan vasta 1950-60-luvulta alkaen, kun sen voimakas kehittäminen urheilualueena alkaa. Samaan aikaan Pyynikkiä alettiin pitää tilanahtautensa vuoksi mahdottomana sijaintipaikkana uudentilaisille harrastuspuitteille. Suuria rakenteita ja paljon tilaa vaativat urheilulajit löysivät tilaa Kaupista. Aluetta haluttiin kehittää määrätietoisesti ja Kaupin urheilupuiston kehittämiseksi järjestettiin suunnittelukilpailu. Kilpailuaineiston avulla pääsee kiinni niihin toiveisiin, joita päättäjät olivat Kauppia koskien esittäneet.

Kauppia kehitettiin voimakkaasti 1960- ja 1970-luvuilla, ja samalla lehdistössä alkaa esiintyä huoli Kaupin luonnon tilasta. Luonnonsuojeludiskurssi oli tuohon aikaan yleisesti nousemassa, eikä Kauppi ollut tässä suhteessa poikkeus. Vielä muutamaa vuosikymmentä aiemmin Kauppi oli ollut suurimmaksi osaksi luonnontilainen, mutta urheilurakenteet ja niiden vaatima infrastruktuuri, sekä kaupungin ja keskussairaalan laajeneminen aivan Kaupin metsiin kiinni aiheuttivat luonnontilaisen alueen pienenemisen. Ihmisten paljous ja erilaiset

urheilutoiminnat altistivat roskaamiselle ja luonnon kulumiselle, joka saattoi lisätä huolta luonnonsuojeluväen piirissä.

Tärkeäksi tutkimusaineistoksi on muodostunut myös ortoilmakuvasarja. Koko Kauppi-Niihaman aluetta on kuvattu vuodesta 1946 alkaen ja jokaiselta sitä seuranneelta vuosikymmeneltä on ilmakehävaiheita, jotka mahdollistaa maisemassa tapahtuneiden muutosten tarkastelun. Kuva-aineisto on siinä mielessä merkittävä, että kirjalliset lähteet tarjoavat tietoa alueen urheilurakenteista, mutta eivät maisemassa tapahtuneista muutoksista, kuten metsien ja peltojen suhteesta ja maiseman avoimuudesta. Tässä tarkoituksessa ilmakehävaiheita valotti aluetta uudella tavalla.

Alueesta ei ole aiempaa tutkimusta. Kaupungin toista kansanpuistoa, Pyyntä on historiansa aikana tutkittu paljonkin, mutta Kauppi on jostain syystä jäänyt huomiotta. Alueesta on tehty erilaisia selvityksiä, esimerkiksi liittyen sen luontoon, eliöstöön tai metsiin. Osayleiskaavan selosteessa on aluetta koskevaa tietoa kootusti. Muutamista alueen rakennuksista on tehty rakennushistoriallinen selvitys. Tämä tutkimus kokoaa kuitenkin yksiin kansiin tiedot Kaupin ja Niihaman maisema- ja virkistystehistoriasta ja vertaa sitä kirjallisuuden kautta ajan kuvaan.

1.2. Tutkimusmenetelmät ja tutkimuksen tavoitteet

Tutkimuksen tarkoituksena on tehdä kattava selonteko siitä, mitä vaiheita Kaupin kansanpuiston ja Niihaman virkistystehien takana on. Tätä varten tuli selvittää alueen historialliset vaiheet mahdollisimman kattavasti kirjallisuutta hyödyntäen. Tarpeen tulivat sekä teollisuuskaupungin historiaa käsittelevät teokset, että yksityiskohtaisemmat kuvaukset Tampereen urheiluhistoriasta tai vesilaitoksen historiasta. Näiden teosten pohjalta oli mahdollista kuvata niitä vaiheita, joita alueella on tapahtunut.

Kaupista ja Niihamasta on olemassa hyvin kattava ilmakehu-aineisto vuodesta 1946 saakka. Ilmakehu-aineisto on lähteenä erityisen kiinnostava, koska se ei ole aivan tyypillisimmin historianutkimuksessa käytettävää materiaalia. Samalla se antaa aivan erilaisen lähtökohdan analysoida maisemassa tapahtuneita muutoksia, kuin kirjallinen materiaali. Ilmakehut valottavat peltojen muuttumista metsiksi, rakentamisen ja Valtateiden rajaavuutta sekä urheilurakenteiden kasvua alueella.

Alueella sijaitsevat rakenteet sekä sitä koskeva kirjallinen materiaali ovat vanhimmillaan noin satavuotiaita. Sitä edeltävästä alueen historiasta olen saanut tiedonjyviä aineistoa läpikäydessäni, mutta olen päättänyt jättää varhaisimmat vaiheet pois tutkimuksen piiristä. Tätä perustelee myös se, että varhaisilla vaiheilla ei ole tekemistä alueen virkistyskäytön kanssa, mikä on koko tutkimuksen kantava teema. Tutkimukseen sisällyttämäni materiaali tukee virkistys- ja maankäytön historiaan liittyvää kysymyksenasetteluani.

2. Kauppi ja Niihama

Kaupin ja Niihaman alueet sijaitsevat Tampereen kaupunkikeskustan pohjoispuolella. Niillä on yhteinen Kauppi-Niihaman osayleiskaava. Yhtenäinen suuri vihervyöhyke on aivan kaupungin kupeessa, noin kolmen kilometrin päässä rautatieasemasta. Alue on pitkänmallinen itä-länsisuunnassa ja sen pinta-ala on kokonaisuudessaan 17km², josta maa-alueita on 11,2km². Suurin osa alueesta (68%) on kaupungin omistuksessa, yksityiset omistavat osan (25%) ja Tampereen ev.lut. seurakuntayhtymä osan (7%).

Maa-alueen pitkä pohjoisraja kulkee Näsijärven rantaa myöden. Rannat ovat osittain vapaa-ajanasuntojen rantoina, mutta valtaosa rannasta on rakentamatonta, metsäisää luonnonrantaa. Alueen itä- ja eteläpuolella kulkevat Valtatiet 9 ja 12, jotka rajaavat voimakkaasti alueen omaksi erilliseksi kokonaisuudekseen, ja toisaalta tarjoavat hyvät kulkuyhteydet eri suunnista. Alueen eteläpuolella sijaitsee myös Tampereen yliopistollinen keskussairaala, jonka mittava rakennuskokonaisuus on aivan Kaupin metsien rajalla. Lännessä alue rajautuu Petsamon ja Lapin asuinalueisiin. ¹

Kauppi-Niihama on tärkeä osa koko kaupungin keskuspuistovyöhykettä ja yksi kaupungin tärkeimmistä viher- ja virkistysalueista. Tampereella ei ole toista yhtenäistä ja näin suurta aluetta virkistyskäyttöä varten ja alueella sijaitseekin kantakaupungin ainut luonnon ydinalue. Kauppi-Niihama edistää omalta osaltaan hyvän elinympäristön toteutumista. Alueella on monipuolisesti erilaisia ulkoilu ja harrastamahdollisuuksia, ulkoilureittejä, urheilukenttiä ja -halleja, sekä virkistysmetsiä. Sen lähikäyttäjäpiirissä on noin 36 000 asukasta ja 5000 koululaista. ² Opetukseen ja kuntoutukseen aluetta käyttävät myös ammattikorkeakoulu ja Kaupissa sijaitseva UKK-instituutti.

Kaupissa on liki satavuotiaita kaupungin vesihuoltoa varten rakennettuja rakenteita. Puhtaan veden tarve oli akuutti Tampereella 1900-luvun alkupuolella riehuneiden lavantautiepidemioiden myötä. Näsijärven ranta Kaupin kohdalla

¹Kauppi-Niihaman osayleiskaava, selostus, 2008, 17.

²Kauppi-Niihaman osayleiskaava, selostus, 2008, 7.

osoittautui sopivaksi paikaksi kaupungin vesihuollolle sen etäisen sijainnin vuoksi, se ei ollut ehtinyt saada osaansa keskustan saasteista. Kaupinojan rannassa sijaitsee pumppulaitos, josta kaupunkilaiset ovat saaneet puhdistettua juomavettä vuodesta 1928 lähtien. Samalta ajalta on kaupungin vedentarvetta tyydyttänyt Vanha Vesitorni. Vedenpuhdistusta Kaupissa jatkettiin ja kehitettiin edelleen ja sinne valmistui Uusi vesitorni 1950-luvulla.

Kaupin metsiin alettiin rakentaa virkistystä varten toimintoja maailmansotien välissä, ja Kauppia pidetään Pyykin ohella tamperelaisena kansanpuistona. Tuohon asti Pyykin kansanpuisto oli ollut kaupunkilaisten virkistyspaikkana, mutta se koettiin sijainniltaan etäiseksi kaupungin itäpuolen väestölle ja Kauppiin rakennettiin tamperelaiselle työväestölle virkistysmahdollisuuksia. Näsijärven rantaan valmistui 1920-luvun lopulla Rauhaniemen kansankylpylä. Petsamon urheilukenttä on mahdollistanut urheilun ainakin Petsamon asuinalueen rakentamisesta lähtien. Kaupissa sijaitsee myös Litukan siirtolapuutarha-alue, jonka historia juontaa 1920-luvulle saakka.

Sotien jälkeen valmistuneita virkistysrakenteita on runsaasti, ja ne mahdollistavat urheilun ja ulkoilun ympäri vuoden. Alue muuttuu jatkuvasti, kun uuden harrasteet vaativat uudenlaisia puitteita. Tarvittavat tilat ovat usein löytäneet paikkansa Kauppi-Niihamasta. Kauppiin tehtiin paljon tilaa vaativia kenttiä ja halleja pääosin 1950-1970-luvuilla, mutta uudempiakin rakenteita löytyy. Alueella on jalkapallo- ja pesäpallokenttiä, tennis- ja keilahallit, vinttikoiraja jousiammuntaradat. Metsissä on 32km valaistua ulkoilureittiä. Niihaman suurin yksittäinen harrastealue on golfkenttä, jonka varhaisimmat osat ovat 1960-luvulta. Lisäksi Niihamassa on hevos- ja koiraharrastusta palvelevia kenttiä ja rakennuksia ja vesiurheilumahdollisuuksia. Lähelle Näsijärven rantaa siirrettiin 1970-luvulla siirtolapuutarha-alue Hatanpäältä.

Toiminnallisesti ja maisemallisesti alue jakaantuu kahteen osaan, länsipuolen kansanpuistoalueella sijaitsevaan urheilupuistoon ja itäpuolella Niihaman virkistysmetsiin. Länsipuolella on runsaasti urheilurakenteita ja -rakennuksia sekä niiden vaatimaa infrastruktuuria. Itäpuoli on enimmäkseen metsää, jota halkoo muutama soratie. Maisemallisesti alue on yhtenäinen.

2.1 Luonto

Tampereen maisemarakennetta luonnehtivat kaupunkia halkovat harjujaksot, murroslaaksot ja vesialueita jakavat moreeniselänteet.³ Toinen näistä jääkauden jättämistä moreeniselänteistä sijaitsee Kauppi-Niihamassa, ja alueella on runsaasti korkeuseroja. Alueen maisemaa määrittävät vesistöt ja niitä halkovat metsän peittämät moreeniselänteet. Aiemmin maisemalle ovat olleet ominaisia myös avoimet paikat ja pitkätkin näkymälinjat, mutta metsien kasvettua ja maiseman rehevöidyttyä nämä näkymälinjat ovat kasvaneet umpeen.

Monipuoliset ulkoilumahdollisuudet tekevät alueesta kaupungin tärkeimmän virkistysmetsän. Alueen länsiosan virkistysrakenteista huolimatta, voi Kauppi-Niihaman tärkeimpänä ominaisuutena pitää sen metsiä. Koko alueen pinta-alasta 950 hehtaaria on metsää, tästä kaupunki omistaa noin 630 hehtaaria. Osa metsästä on muokattua puistometsää valaistuine reitteineen, ja osa luonnontilaista. Kauppi-Niihaman voimassa oleva osayleiskaava on vuodelta 2011. Kaavassa on urheilu- ja virkistyspainotteinen aluevarauskaava ja samalla siinä on myös metsiä koskevia määräyksiä. Metsänhoidolle on annettu tavoitteeksi säilyttää monimuotoinen metsäluonto ja välttää yhtenäisen alueen pirstoutumista sekä vaalia metsän luontaista kasvua. Metsiä ei hoideta talousmetsinä, vaan virkistysmetsinä.⁴

Alueen metsät ovat hyvin monipuolisia, Kauppi Niihamasta löytää vanhaa luonnontilaista muistuttavaa kuusimetsää, kalliometsää, Näsijärven rakentamatonta rantaa sekä korpi- ja rämepainanteita. Pääosin metsä on kosteaa lehtoa ja lehtomaista metsää. Monipuoliset metsät tarjoavat elinympäristön runsaalle lajistolle. Alueella tavataan muun muassa uhanalaista liito-oravaa, jonka lisääntymis- ja levähdyspaikkoja on alueella useita, vain muutaman kilometrin päässä kaupungin keskustasta. Metsäluonnon vaihtelevuus lisää sen arvoa. Puusto on hyvin vanhaa, noin 100 vuotiasta ja paikoin jopa 180 vuotiasta. Kuitenkin vain pieni osa metsästä on metsälain

³Kauppi-Niihaman osayleiskaava, selostus, 2008, 13.

⁴Hietala, 2013, 22.

nojalla suojeltua.⁵ Kaavassa on määritelty yhteensä kuusi luonnonolosuhteiltaan arvokasta aluetta.

Niihaman metsissä sijaitsee vuonna 2011 perustettu Soukonvuoren luonnonsuojelualue. Suojelualueen pinta-ala on noin 45 hehtaaria ja se on kaupungin kolmanneksi suurin luonnonsuojelualue. Soukonvuori kohoaa hieman muusta ympäristöstä, mutta lakipaljastumia sillä ei ole. Alue on pääosin kuivahkoa tai lehtomaista kangasta. Maastonmuodot vaikuttavat pienilmastoon ja lajiston monipuolisuuteen. Kasvilajisto onkin monipuolinen ja runsas, samoin eläin- ja sienilajisto. Varttuneessa metsässä on runsas lahoppulajisto. Suojelun tarkoituksena on säilyttää vanha metsä eliölajistoineen ja metsä jätetään kehittymään luonnontilaan. Alue mahdollistaa luontoharrastuksen sekä opetuskäytön. Talvisin hiihtoladut ja sulaan aikaan retkeilyreitit kulkevat osittain luonnonsuojelualueen läpi, Suojelun tarkoituksena on myös ohjata virkistystä ja ulkoilua alueella.⁶

Niihamajärven ympäri kulkee luontopolku. Polun varrella on opastauluja. Reitti on hyödyllinen opetuksessa, mutta myös kaupunkilaisten virkistyksessä. Soistuvan järven rannoilla kasvaa paljon kosteutta vaativia kasveja ja muu eliöstö on myös monipuolinen.

Luonnonolosuhteiltaan Kauppi-Niihama on poikkeuksellisen monipuolinen, kun muistetaan sen sijainti suhteessa kaupungin keskusta. Alueen maisemaa määrittävät jääkauden muovaamat korkeuserot, vanhat havumetsät, vaihtelevat metsätyypit ja runsas eliöstö. Alueelle on leimallista myös ranta-alueiden runsaus ja erilaiset rantatyyppit, jotka mahdollistavat kosteikkojen eliöstön elämisen alueella.

⁵Hietala, 2013, 21.

⁶Tampereen kaupunki, 2018.

3. Yhteiskunnallinen kehitys ja Kauppi osana sitä

3.1 *Kansanpuistojen historia*

Kaupin alue urheilupuistoinen on tamperelaisten suussa usein yhä Kaupin kansanpuisto. Kansanpuistoja on perustettu Suomessa Ruotsista saadun mallin mukaan 1800-luvun loppupuolelta lähtien. Tarkoituksena oli mahdollistaa raskasta työtä tekevän työväestön virkistyminen, etenkin sunnuntaisin ja juhlapyhinä. Taustalla vaikutti ajatus paitsi henkisestä myös fyysisestä virkistymisestä. ”Pako” kaupungista luonnon rauhaan koettiin hyödyllisenä myös sairauksien välttämiseksi. Kansanpuistoilla oli myös sosiaalinen ulottuvuus, ne kokosivat yhteen suuren joukon ihmisiä ja mahdollistivat yhdessäolon. Kansanpuistojen voi ajatella syntyneen työväestön halusta viettää aikaa omilla alueillaan, eikä kaupunkien huolitelluissa puistoissa, joihin he eivät aina olleet kovin tervetulleita. Suurin osa kaupunkipuistoissa sijaitsi paremman väen asutusalueilla, ja vielä itsenäisyyden ajan Suomessa niissä odotettiin noudatettavan tiettyä järjestystä.⁷

Kansanpuisto-nimitys voi johtaa harhaan, sillä kyse ei ole samanlaisista puistoista, kuin kaupunkien keskustoissa. Kansanpuistot erosivat hyvin paljon keskustan puistoista sekä sijaintinsa, ulkoasunsa että käyttötarkoituksensa puolesta. Ne ovat metsäisiä tai niittymäisiä alueita, jotka sijaitsivat usein etäämmällä kaupungeista, niiden laitamilla ja olivat pinta-alaltaan hyvinkin suuria. Tyypillisesti alueet olivat paljon luonnontilaisempia kuin rakennetut kaupunkipuistot, sillä maisemakuvan muokkaus ei ollut niin oleellista kuin kaupunkipuistojen kohdalla. Kansanpuistot ovat usein sijainneet vesistöjen lähetyvillä, jolloin työväestöllä on ollut mahdollisuus virkistäytyä myös uimalla.⁸

Tampereella kansanpuistoilla on pitkä historia, sillä Pyynikki oli virkistyskäytössä jo 1800-luvun puolivälistä alkaen. Sinne rakennettiin paviljonki, näkötorni ja ravintoloita sekä avointa kenttää pelejä ja kokoontumisia varten. Esimerkiksi Turussa sijaitsevassa Ruissalossa on samankaltaisuutta Pyynikin kanssa, se on

⁷Häyrynen 1994, 18, 211.

⁸Häyrynen, 1994, 18.

kehittynyt melko samaan aikaan ja samankaltaisin rakentein. Molemmissa tapauksissa alue on myös kehittynyt rikkaamman väestön kesähuvila-alueiden lähetyville. Kansanpuistojen sijainnissa, syntytaivoissa ja rakenteissa on eri kaupunkien välillä olemassa säännönmukaisuutta ja samankaltaisuutta.

Kauppi eroaa varhaisemmista esikuvistaan jonkin verran. Kansanpuistoihin keskeisesti kuuluneet ravintolat ja paviljongit puuttuvat Kaupista kokonaan ja näkötornikin sinne saatiin vasta 1920-luvun lopulla rakennetun vesitornin katolle. Kaupissa ei ole järjestetty suuria laulujuhlia tai urheilutapahtumia, toisin kuin monissa muissa suomalaisissa kansanpuistoissa.⁹

Kaupin sijainti on Pyynikkiin verrattuna syrjäinen, se on rakennusvaiheessaan ollut kaupungin äärilaidalla sijaitsevaa metsikköä. Kaupungin itäpuolen asukkaat ovat kuitenkin virkistyneet Kaupissa jo 1800-luvun loppupuolella, vaikka varsinaiset virkistysrakenteet tulivat alueelle paljon myöhemmin. Työväestön virkistyskäytössä toimineena alueena Kaupilla on pitkä historia, mutta kansanpuistoihin keskeisesti kuuluvat rakenteet ja käytöt, sekä alueen ”virallistaminen” työväelle kuuluvaksi kansanpuistoksi kuitenkin puuttuvat. Kauppi ei tästä syystä täydellisesti sovi osaksi kansanpuistokaanonia vaan on eräänlainen hybridi.

3.2 Vapaa-aika kulttuurin muutos

Suomalaisten vapaa-aika lisääntyi merkittävästi poliittisten päätösten myötä 1900-luvun alkupuoliskon aikana. Kahdeksantuntinen työpäivä (1917) soi tamperelaisille tehdastyöläisille vapaa-aikaa ja sitä myötä mahdollisuuden erilaisiin vapaa-ajan aktiviteetteihin. Ainoa varsinainen vapaapäivä oli sunnuntai. Tämä oli suuri muutos siirryttäessä agraarista yhteiskunnasta teollistuneeseen, tehtaan pillin vihellys tarkoitti omaa aikaa, jonka sai käyttää parhaaksi katsomallaan tavalla.¹⁰ Yhteiskunnan nykypäiväistyessä

⁹Häyrynen, 1994, 18, 28.

¹⁰Seppänen, 2000, 55.

lainsäädäntö takasi ihmisille paremman toimeentulon. Jo maailmansotien välissä ja etenkin niiden jälkeen vapaa-ajan aktiviteetteja tarjoavia toimijoita oli paljon. Toimintaa järjestivät erilaiset seurat ja yhdistykset, poliittiset puolueet ja kunnat. ”Oikeita” vapaa-ajanviettopaikoja myös mainostettiin ahkerasti. Vaikka vapaa-aikaa vietettiin usein ohjatusti, valinnanvapautta korostettiin.¹¹

Ihmisten järjestäytyminen seuroihin ja yhdistyksiin on osa kansalaisyhteiskunnan toimintaa. Kansalaisyhteiskunta-käsitteen määrittely ei ole aivan yksinkertaista, mutta yksi tapa lähestyä asiaa on, että kansalaisyhteiskunnan lähtökohta on kansalaistoiminta. Kansalaisyhteiskunta ei synny tyhjiössä, vaan kansalaistoiminnan kautta. Kansalaisyhteiskunnan voi ajatella olevan pyrkimys ratkaista arkipäivän ongelmat.¹² Juuri arkisia tarpeita täyttämään perustettiin Suomessa runsaasti erilaisia yhdistyksiä 1800-luvun jälkipuoliskolta alkaen. Tampere ei tehnyt tähän poikkeusta. Tampereen Työväenyhdistys perustettiin 1886, ja siitä lähtien kaupunkiin alkoi syntyä erilaisia seuroja ja yhdistyksiä, kuten raittiusliikkeitä ja VPK.¹³ Nämä tarjosivat työväestölle mahdollisuuden paitsi järjestäytymiseen ja sivistykseen, myös hupiin ja viihteeseen. Iltoja ja konsertteja järjestettiin ahkerasti 1800-luvun loppupuolelta alkaen. Tehdastyöläiselle taloudelliset edellytykset osallistua toimintaan eivät olleet hyvät, mutta seurojen jäsenet saivat usein vapaalippuja tapahtumiin.¹⁴

Työväestö oli hyvin järjestäytyntä ja seuratoiminta oli vuosisadan vaihteessa aktiivista. Samalla myös urheilukulttuuri alkoi nostaa päätään. Englannin ”sport” ja Ruotsin ”gymnastik” olivat esikuvina suomalaisen voimistelun synnylle. Urheilu oli tuohon aikaan pääosin viihdettä, ja muun muassa laulujuhilla oli voimistelijoilla oma esiintymisvuoronsa. Varsinainen kilpa-urheilu rantautui Suomeen 1800-luvun viimeisillä vuosikymmenillä.

¹¹Seppänen, 2000, 55-57.

¹²Lappalainen 2010, 4.

¹³Seppänen, 2000, 73

¹⁴Seppänen, 2000, 55.

Poliisilaitoksen vuosikertomusten mukaan Tampereella ei 1800-luvun puolella järjestetty vielä yhtään tapahtumaa, joka olisi ollut luonteeltaan ”urheiluhuvia”, mutta vuonna 1906 niitä järjestettiin jo 32 kappaletta, ja vuonna 1916 76 kappaletta.¹⁵ Viimeistään sääty-yhteiskunnan päättyminen siis kiihdytti työväestön huvi- ja järjestöaktiivisuuden koskemaan myös urheilutoimintaa. Tamperelaisista urheiluseuroista vanhin on Gymnastikföreningen för herrar (1882), tämän jälkeen perustettiin ainakin Pyrintö (1896), Kotka (1898), Yritys (1899), Tempaus (1901) ja Riento (1903).¹⁶ Etenkin yleisurheilu oli vuosisadan alkupuolella hyvin suosittua ja Tampereella sitä harrastettiin pääosin Pyynikillä. Vuoden 1917 veronkannon mukaan urheilutilaisuuksiin myytiin lippuja lähes 54 000 kappaletta,¹⁷ mikä on enemmän kuin kaupungissa oli tuohon aikaan asukkaita. Tilastotiedoista tulee huomioida, että poliisilaitoksen tiedot sekä veronkanto koskevat huvitapahtumia, eli harrastustoiminta harjoittelumuotona ei kuulu näihin tilastoihin.

Urheiluliike ohitti jäsenmäärissään kasvussaan pysähtyneet raittius- ja työväenliikkeet 1930-luvulle tultaessa. Suomalaisten juoksijoiden menestys olympiakisoissa oli nostattanut urheiluhenkeä kansalaisten keskuudessa. Urheiluseurat keskittyivät lähinnä kilpatason urheilijoiden valmentamiseen, tavoitteenaan maailmanvalloitus urheilun avulla. Harrastajaurheilijat saivat tästä johtuen tyytyä harjoittelemaan omatoimisesti seurojen keskittyessä tähtiurheilijoihinsa. Uusia urheiluharrastajia alkoi löytyä etenkin kaupunkilaisten joukosta, sekä nuoret että aikuiset perheineen innostuivat urheilusta. Vuosikymmentä leimannut luontoromantiikka heijastui myös urheilukulttuuriin, ja suosituiksi harrastuksiksi nousivat muun muassa retkeily ja veneily.¹⁸

Sotavuosina urheilulla oli keskeinen rooli mielialan kohottajana. Sekä kotona, että rintamalla urheilu virkisti mieltä ja kehoa ja sitoi kansakuntaa tiiviimmin yhteen.¹⁹ Sodan päätyttyä alkoivat liikuntarakentamisen ”hullut vuodet”. Valtiovalta myönsi urheilulle suuria tukia, urheilu oli ”kansallinen aarre” ja siihen

¹⁵Seppänen 2000, 71, 127.

¹⁶ Seppänen, 2000, 76.

¹⁷Seppänen, 2000, 136.

¹⁸Keskinen, 2016, 138.

¹⁹Keskinen, 2016, 141-143.

oltiin valmiita panostamaan. 1950-luvun lopussa maassamme oli 3500 liikuntapaikkaa ja seuraavan vuosikymmenen aikana määrä lähes tuplaantui.²⁰ 1960-luvulle tultaessa kansalaisten elintaso oli kohonnut yhä korkeammaksi, ja elintasolle asetettiin jo enemmän vaatimuksia.²¹ Viisipäiväinen työviikko (1965) lisäsi vapaa-aikaa entisestään, myös tulotaso nousi entiseen verrattuna. Tämä heijastui myös vapaa-ajanviettoon, harrastusten puitteilta ja välineiltä vaadittiin enemmän.

Kaupin historiaan yhdistystoiminta liittyy monellakin tapaa. Alueen länsireunalla sijaitseva Petsamon kenttä on ollut aktiivisessa käytössä ainakin Petsamon asuinalueen rakentamisesta lähtien, 1930-luvulta. Paikalla kokoontui tuolloin naisten voimisteluseuroja sekä Visan jalkapalloharrastajat.²² Kentän käyttö oli hyvin aktiivista, vaikka puitteet olivat vaatimattomat. 1930-luvun kunnalliskertomukista selviää, että Petsamon kenttä on ollut tuolloin niittymäinen, ja sitä on niitetty talkoilla. Vielä 1960-luvulla kenttä oli vaatimattomassa kunnossa ja Tampellan Terälle annettiin oikeus kunnostaa kenttä omaan kustannukseensa, sillä ehdolla että se on yleisessä käytössä Terän harjoitusten ulkopuolisella ajalla.

3.3 Kaupin Kansanpuiston varhainen virkistyskäyttö

Näsijärven rannoilla on pitkä historia kaupunkilaisten suosimana virkistyspaikkana. Työskentely teollisuuskaupungissa 1800-1900-lukujen taitteessa oli raskasta. Ainoana viikottaisena vapaapäivänä, sunnuntaina vaadittiin lepoa ja tavallista oli, että se vietettiin poissa meluisasta ja likaisesta teollisuusympäristöstä. Kaupungin länsipuolen asukkailla oli Pyynikkinsä, mutta itäpuolen asukkaille se sijaitsi turhan kaukana. Lähes luonnontilainen Kauppi sijaitsi lähempänä, ja etenkin Kaupinojan länsipuolella sijainneet rannat täytyivät kesäsunnuntaisin työväestöstä, rannat muistuttivat tilkkutäkkejä, niin

²⁰Keskinen, 2016, 143-144.

²¹Anttila 2013.

²²Urheilulautakunnan toimintakertomus, 5, 1931.

täynnä ne olivat.²³ Vapaa-ajan vietto oli vielä tuohon aikaan vaatimatonta, mukaan otettiin riippumatot ja kahvipannut, eikä työväestöllä varmaan juuri kummempia varusteita olisi ollutkaan. Varattomillekin ihmisille paikka oli helposti saatavilla, sinne pääsi kävellen eikä tarvinnut maksaa matkasta tai pääsylipusta.

Maailmansotien jälkeen vapaa-ajanvietto muuttui. Työväestön elintaso parani, autot lisääntyivät ja väki pääsi liikkumaan. Elinpiiri kasvoi ja vapaa-aikaa pystyttiin viettämään kauempana kotoa. Tampereen laitamille ja ympäryskuntiin alkoi nousta kesämökkejä, kun varallisuuden lisääntyessä kaupunkilaisilla oli mahdollisuus ostaa rantatontteja ympäryskunnista. Näsijärven ranta ja kahvipannu eivät enää tuntuneet riittäville, vaan vapaa-ajalta vaadittiin enemmän. Samalla kansanpuistojen luonne muuttui. Tuohon asti luonnontilaisena pysyneen Kaupin kehittäminen alkoi nousta esille sekä kaupungin päätöksenteossa, että aikalaisten keskusteluissa.

Ei Kauppi täysin käyttämättömäksi jäänyt, vaikka mökkikulttuurin nousu houkuttikin ihmisiä loitommas kaupungista. Etenkin nuoriso vietti viikonloppuja Kaupin rannoilla kesäaikaan ja hiihtoväki käytti aktiivisesti pujottelumäkeä, sekä hiihtolatuja talvikaudella. Lisääntyneet vaatimukset vapaa-ajanviettomahdollisuuksia kohtaan kuitenkin aiheuttivat sen, että kaupunkilaisia palvelemaan alettiin suunnitella erilaisia, paljon tilaa vieviä harrastemahdollisuuksia. Kauppi valikoitui näiden paikaksi varmasti osittain sen vuoksi, että se jo toimi vapaa-ajanviettopaikkana, mutta myös sen takia, että tilaa vaativille urheilurakenteille ei tuossa vaiheessa ollut, ainakaan lähempänä keskustaa, sopivampiakaan paikkoja.

Kaupin urheilupuistoa varten järjestettiin suunnittelukilpailu vuonna 1954. Kilpailu oli aatteeltaan ideakilpailu, eli voittavaa suunnitelmaa ei ollut tarkoituskaan toteuttaa sellaisenaan, vaan poimia ideoita kaupungin omien suunnitelmien tueksi. Kilpailuun osallistuville annettiin pitkä lista toimintoja, jotka

²³Kivi, 1968, 268.

Kauppiin haluttiin saada. Erilaiset urheilumuodot olivat sotien jälkeen saaneet suosiota, ja eri lajien harrastajat haluttiin suunnitelmissa ottaa mahdollisimman laajasti huomioon. Kilpailussa listatuista lajeista vain muutamat saivat lopulta paikkansa Kaupista, mutta jo kilpailun järjestäminen kertoo kaupungin halusta kehittää alueesta kaikkien tamperelaisten virkistyspaikka.

Kaupin kehittäminen nousi keskustelun aiheeksi myös lehdistössä. Muun muassa Tammerkoski-lehdessä oli vuonna 1968 juttu, jossa Erkki Kivi vetoaa lukijoihinsa. Hän esittelee ajatuksiaan Kaupin kehittämiseksi, kuten suunnitelman betonisesta lepotasosta sekä laiturista, jotka palvelisivat alueella aikaansa viettävää nuorisoa. Kivi kertoo paikalla olevan parhaina kesäsunnuntaina jopa tuhatkunta nuorta, ja toteaa että kivikkoinen ranta, josta uimaan pääsy on hankalaa, ei vastaa ajan vaatimuksiin. Kiven ehdotuksessa mainitaan myös lapsia varten tehtävä hiekkaranta sekä kioskirakennus, joka palvelisi janoista uimaväkeä. Tekstin julkaisun aikoihin Kaupin maisema oli jatkuvan muutoksen alaisena, ja sinne rakennettiin lähes vuosittain jotain uutta. Ehdotus oli ajankohtainen ja perusteltu, mutta jäi kuitenkin suuremmilta huomioilta toteuttamatta. Se kuitenkin kuvaa kaupunkilaisten kiinnostusta Kauppia kohtaan, ja on osa aikansa Kaupin kehittämisdiskurssia.²⁴

Kaupin urheilumahdollisuudet ovat mielenkiintoinen yhdistelmä suunnittelua ja sattumaa. Alueen systemaattinen suunnittelu alkoi suunnittelukilpailun ajoista, mutta toisaalta suunnitellusta paljon on jäänyt myös toteuttamatta. Alue säilyi kaupungin kasvaessa poikkeuksellisen pitkään luonnontilaisena, mikä on kasvattanut sen arvoa virkistykseen paikkana. Samalla sieltä on kuitenkin löytynyt sopiva paikka laajoillekin urheilurakenteille. Alueelle onkin ominaista sen mukautuvuus erilaisiin tarpeisiin. Varhaisessa vaiheessa alueella on ollut ensin toimintaa, ja vasta sitten toiminnalle on saatu varsinaiset puitteet. Myöhemmin taas eri tahoilla on ollut suunnitelmansa Kaupin suhteen, osa suunnitelmista on toteutunut, ja osa taasen jäänyt toteuttamatta.

²⁴Kivi, 1968, 268.

4. Kaupin varhainen virkistystehistoria

4.1 Romsinlahden, Rauhaniemen ja Kaupinojan varhaisvaiheita

Nykyisin Rauhaniemeksi kutsuttu niemeke Näsijärven rannalla on aiemmin tunnettu Koukkuniemenä. Nimi on yhteydessä samalla kohdilla Näsijärvessä sijaitsevaan Koukkukariin. Kun Rauhaniemi sai nykyisen nimensä, jäi Koukkuniemi vielä vanhainkodin alueen nimeksi. Rauhaniemi oli täysin rakentamaton vielä 1800-luvun puolivälissä. Varsinainen kaupunki sijaitsi vain kosken länsipuolella eikä asutus ollut levinnyt kovin laajalle. Rautatie ei vielä kulkenut Tampereelle eikä Naistenlahteen.²⁵

Kauas keskustan vilinästä päätti Pellavatehtaan kaasumestari Karl Gustaf Roms rakentaa talon ja rantasaunan perheelleen ja raivata peltoa viljelyksiä varten 1860-luvulla. Roms rakensi Romsinlahden rantaan myös myllyn, jossa ympäryseudun viljelijät pystyivät jauhattamaan viljansa. Tontti kuului aluksi Hatanpään kartanon maihin, jonka vuokralaisena Romskin oli. Vuodesta 1877 asti Tammerkosken itäinen puoli on kuulunut kaupungin maihin, ja Roms siirtyi kaupungin tontinvuokraajaksi tontille numero 385.²⁶

Vuonna 1880 Roms myi talonsa piirilääkäri Karl Edvard von Bonsdorffille. Keskustassa, nykyisen teatteritalon paikalla sijainneessa rakennuksessa asunut tohtori vaikutti alueen luonnonkauneudesta ja rauhallisuudesta ja nimesi paikan Rauhaniemeksi. Tohtori von Bonsdorff viljeli maata ja kasvatti karjaa. Hän myös perusti paikalle puutarhan omenapuineen ja istutuksineen. Tohtorin kerrotaan hoitaneen innokkaasti puutarhaansa, kun hän raskaan työpäivän jälkeen pääsi näin virkistymään.²⁷

Von Bonsdorffin aikana Romsin rakentamaa päärakennusta laajennettiin ja erilaisia huoltorakennuksia rakennettiin. Tohtorin tekemä kaksikerroksinen

²⁵Sinisalo, U., 1965, 141.

²⁶Sinisalo, U., 1965, 142.

²⁷Sinisalo, U., 1965, 143.

laajennus korkeine huoneineen oli yksi Tampereen ensimmäisistä porvarishuviloista, sitä ennen on tietävästi ollut ainakin Sumeliuksen huvila Pyynikillä ja Caloniuksen huvila entisen Suomen Trikoon paikalla. Rauhaniemen idyllisyys alkoi kuitenkin kärsiä, kun naapuriin rakennettiin kunnalliskoti vuosina 1885-1886. Seuraavan vuosikymmenen aikana rakennettiin Lapinniemen puuvillatehdas, jonka työntekijöiden asutusta varten tehdas osti tuossa vaiheessa jo edesmenneen von Bonsdorffin perikunnalta Rauhaniemen huvilan.

28

Huvilaan järjestettiin asuntoja tehtaan toimihenkilöille ja heidän perheilleen. Huvilaa jouduttiin muokkaamaan ainakin seitsemän perheen tarpeisiin. Pihalla sijainneessa pakarirakennuksessa asui vielä yksi perhe ja tallirakennuksen yhteydessä kaksi perhettä. Tuolloin perheineen huvilassa asunut Hugo Back muistelee suurta tulvaa joka valtasi Rauhaniemen keväällä ja kesällä 1899. Vesi saartoi huvilan ja suoraan ovelta tehtiin silta lähimpään mäkeen, niin että töihin pääsi kulkemaan kuivin jaloin. Backin isä laittoi puutarhan kuntoon tulvaveden laskettua.²⁹

Rauhaniemen huvilan pihapiirin kautta kulki Näsijärven yli talvitie kohti Aitoniemeä. Aivan talon vieressä oli paikka, josta oli hyvä laskeutua jäälle. Huvilan asukkaille talvitiestä aiheutui rauhattomuutta. Eräänä uudenvuodenyönä ohikulkija heitti viinapullon ikkunan läpi. Erinäisten sattumusten jälkeen alueelle päätettiin asettaa vartija. Portin viereen valmistettiin vahtimiehelle pieni mökki.³⁰

Vaikka Rauhaniemi koettiin idylliseksi asuinympäristöksi, houkutti monia asuminen lähellä keskustaa. Rauhaniemi oli tuolloin metsän keskellä, ja eristyksissä muusta maailmasta. Huvienneen asukasmäärän myötä tehdas päätti myydä alueen rakennukset kaupungille vuonna 1912. Aluksi rakennukseen sijoitettiin kunnalliskodin lisäosasto, jossa voitiin hoitaa

²⁸Sinisalo, U., 1965, 143.

²⁹Sinisalo, U., 1965, 143.

³⁰Sinisalo, U., 1965, 143.

naispuolisia vanhuksia. Vanhusten ohella siellä hoidettiin myös lapsia, mikä koettiin sopimattomana ja valtion tarkastaja vaati lasten hoidon siirtämistä erilleen vanhusten hoidosta.³¹

Rauhaniemeen päätettiin perustaa lastenkoti, joka aloitti toimintansa vuonna 1916. Aluksi lapsia oli 30, mutta sisällissodan jälkeen lapsien lukumäärä nousi 45:een. Olot olivat ajan tapaan askeettiset, johtajatar, apulainen ja keittäjä vastasivat lasten hoidon ohella kaikesta muustakin työstä. Huoneet tuli lämmittää ja vesi kantaa kaivosta. Ruoka tuli valmistaa päärakennuksesta erillään olleessa pakarirakennuksessa. Maito ja liha tuotiin Rauhaniemeen hevuskuljetuksella ja muu ruokatavara käytiin erikseen hankkimassa kauppahallista. Puoli vuosisataa lastenkotina palvellut huvila purettiin ja tilalle rakennettiin uusi.³²

Molemmat alueen uudisraivaajat ovat jättäneet jälkensä alueen historiaan sen nimistön muodossa. Romsin perintönä Rauhaniemen kainalossa olevaa lahtea kutsutaan tänäkin päivänä Romsinlahdeksi tai joskus Bromsinlahdeksi. Rauhaniemi ja kansankylpylänkin nimi taas ovat tohtori von Bonsdorffin perintö Tamperelaisella uimaväelle.

4.2 Rauhaniemen kansankylpylä

Kaupungin teollisen toiminnan kasvaessa ja yhdistystoiminnan voimistuessa perustettiin seuroja ja yhdistyksiä liikuttamaan työväestöä ja heidän lapsiaan. Tampereelle perustettiin muun muassa uimaseuroja, joiden ylläpitämä uintitoiminta oli hyvin suosittua. Kaupunkiin perustettiin erityisiä uimalaitoksia, jotka mahdollistivat virkistymisen luonnonvesissä. Nämä uimalaitokset olivat työväestön käytössä etenkin viikonloppuisin ja kesäaikaan niissä järjestettiin lapsille uimakouluja.

³¹Sinisalo, U., 1965, 144.

³²Sinisalo, U., 1965, 144.

Kun kaupunki alkoi levitä Tammelan itäpuolelle ja Lapin ja Petsamon asuinalueet rakennettiin, tekivät uimaseurat vuonna 1921 aloitteen uimalaitoksen perustamiseksi myös kaupungin itäpuolelle. Paikaksi ehdotettiin jo vuosisadan alusta alkaen hyvin suosittua Rauhaniemeä. Varojen puuttuessa hanketta kuitenkin lykättiin. Urheilulautakunta nosti asian uudelleen esille vuonna 1924, jolloin se esitti arkkitehtipiirustusten ja kustannusarvion kera rahatoimikamarille uudelleen ajanmukaisen uimalan rakentamista. Varojen puuttuessa ja toisaalta rakennuspaikaksi ehdotetun Romsinlahden ollessa kaupungin mielestä tarkoitukseen sopimaton, torjuttiin ehdotus jälleen.³³

Uudet luonnokset uimalaa varten laadittiin vuonna 1928 ja kun urheilulautakunta nyt ehdotti ”kansankylpylän” rakentamista Rauhaniemeen, puolsi rahatoimikamari lopulta ajatusta. Avajaisia Bertel Strömmerin suunnittelemassa uimalarakennuksessa vietettiin juhannuksena 1929. Alusta alkaen Rauhaniemen kansankylpylän kävijämäärä oli erittäin runsas, keskimäärin noin 15 000 kävijää kesässä koko 1930-luvun ajan. Kansankylpylä oli 1940-luvulle asti maksullinen, mitä perusteltiin ylläpidosta johtuvilla kustannuksilla, jotka olisivat muuten langenneet uimaseuroille. Uiminen maksoi 50 penniä aikuisilta ja 25 penniä lapsilta. Auringonottoa ja kevyttä uimista suositeltiin ja kävijöiden toimintaa säätelemään määriteltiin käyttäytymissäännöt.³⁴

1. Kylpylä pidetään uimakautena avoinna joka päivä kello 8.30-21.
2. Kylpylässä oleskelu on sallittu ainoastaan sen aukioloaikoina.
3. Kylpylässä käyvän yleisön tulee noudattaa säädyllyistä käytöstä ja puh-
tautta sekä yleensä esiintyä niinkuin kunnollisen ja sivistyneen kansalaisen tu-
lee.
4. Jyrkästi kielletään kaikenlainen kirjoittelu kylpylän seiniin y.m. paik-
koihin. Samoin on katoille ja aidoille kiipeäminen kielletty.

³³Urheilulautakunnan toimintakertomus, 1929, 29-30 ; Urkola, 1977, 266.

³⁴Kertomus urheilulautakunnan toiminnasta 1929, 114.

5. Sylkeminen ja roskapaperien heittäminen muualle kuin sitä varten varattuihin astioihin on ankarasti kielletty.
6. Uimarin, joka on yli 12-vuotias, tulee olla puettuna uimapukuun.
7. Päihtyneitten henkilöiden oleskelu ja väkijuomien nauttiminen kylpylän alueella on ehdottomasti kielletty.
8. Tapaturmien välttämiseksi on uimarien, jotka aikovat uida pitemmälle kylpylän rannasta siitä ilmoitettava kylpylän uimaopettajalle tai laitoksen hoitajalle.
9. Yhdellä maksulla saa kylpylässä viipyä korkeintaan kaksi tuntia.
10. Muita yleisön turvallisuutta koskevia neuvoja ja opastuksia, joita kylpylän hoitajien taholta annetaan, on noudatettava.

Kansankylpylä oli valmistumisensa jälkeen pääosin yksikerroksinen pukuhuone- ja saunarakennus, jonka toisen pään kaksikerroksisessa osassa oli kioski. Kansankylpylää kiersi korkea lauta-aita, joka esti maksamattomien asiakkaiden pääsyn alueelle. Aita purettiin kuitenkin pois vielä 1930-luvulla. Samalla vuosikymmenellä tehtiin joitakin parannuksia, yhden hengen pukuhuoneita lisättiin, rantoja tasoitettiin ja rakennettiin ponnahduslauta laitoksen pohjoispuolella sijaitsevaan kallioniemeen.³⁵ Vuonna 1957 kansankylpylän käyttöaika saatiin pidennettyä syksyyn ja avantouintimahdollisuuksia parannettiin, kun miesten pukuhuoneen päähän rakennettiin Seppo Rihlaman suunnittelema saunarakennus.

Koko kaupunkia ravistanutta Kuru-laivan uppoamista todistivat uimalaitosta hoitamassa olleet Tampereen Työväen Uimareiden jäsenet. He olivat syyskuun 7. päivänä vuonna 1929 järjestelmässä uuden laitoksen ensimmäisen kesän päätteeksi pukusuojaa talvikuntoon. Myrsky oli Näsijärvessä kova ja löi Rauhaniemessäkin niin suuria aaltoja että ne löivät pukusuojaan sisälle asti ja kastelivat talkooväen.³⁶

³⁵Urkola, 1977, 267.

³⁶Urkola, 1977, 267.

Rauhaniemen uimalaitos on koko historiansa ajan ollut kaupunkilaisten suosima virkistys- ja ajanviettopaikka. Kävijämäärää on tilastoitu melkein alusta alkaen. Ensimmäisenä tilastointivuonna 1934 kävijöitä oli kesän aikana 6500 ja koko 1930-luvun ajan kävijämäärät kasvoivat niin, että vuonna 1939 kävijöitä oli 27 500. Rauhaniemen kävijämäärän voidaan ajatella olevan hyvä, vaikka uimala oli maksullinen, sillä maksuttoman Pyynikillä sijainneen uimalan kävijämäärä vaihteli 40 000 ja 60 000 välillä. Uimala oli avoinna kesäkuun alusta elokuun loppuun ja suosituin kuukausi oli heinäkuu, jolloin kävijöitä riitti eniten.³⁷

Uimalaitokset toimivat varsin pitkään. Pyynikille vuonna 1908 perustettu Palomäen uimalaitos lopetti toimintansa 1960-luvulla ja Rauhaniemessä tamperelaiset pääsevät edelleen pulahtamaan luonnonveteen. Alun perin mukana on ollut paljon ohjattua toimintaa, muun muassa uimakouluja lapsille, mutta viimeisinä vuosikymmeninä Rauhaniemi on ollut käytössä ilman erillistä ohjelmaa. Nykyisin kansankylpylä on kesäkuumilla hyvin suosittu virkistyspaikka tamperelaisten keskuudessa ja paikalla toimivasta kahvilasta voi ostaa virvokkeita ja pientä syötävää uinnin lomassa.

4.3 Vedenpuhdistamo, Vanha ja Uusi Vesitorni

Kaupunkien kasvaessa 1800-1900-lukujen taitteessa tarpeet vesihuollolle lisääntyivät. Vesihuolto oli tähän saakka Tampereella kuten muuallakin Suomessa perustunut pitkälti kantoveteen. Se oli toiminut niin kauan kun kaupunki pysyi maaseutumaisen väljänä. Kaupunki tiivistyi vuosisadanvaihteen jälkeen ja ensimmäisiä kerrostaloja alkoi nousta keskusta-alueelle. Avoviemärien tuomat terveysongelmat ja kulkutautien leviäminen, sekä palojen sammutuksen hankaluus synnyttivät uudenlaisia ratkaisuja vesihuoltoon.³⁸

³⁷Suodanjoki, 1999.

³⁸Juuti & Katko, 1998, 24.

Keskeisin kimmoke uudenlaisen vesihuollon järjestämiseksi lienee ollut Tampereella riehuneet lavantautiepidemiat, joista pahin oli vuonna 1916. Taudin havaittiin siirtyvän likaisen veden mukana, ja vesiongelmaan alettiin etsiä ratkaisua. Näsijärven suojaosat lahdet, jotka sijaitsivat lähellä keskustaa, ja joista vettä oltiin tähän saakka johdettu, olivat likaisia. Likavedet, pyykinpesu, eläinten juotto, laivojen käymälät ja pumpput, sekä tukinuitto saastuttivat veden, joka seisoi suojaosissa lahdissa paikallaan. Heräsi ajatus siitä, että vettä tulee saada etäämmältä kaupungin keskustasta ja sen likaisuudesta.³⁹

Ensimmäisen maailmansodan jälkeen nykyaikaisen vesijärjestelmän kaltainen järjestelmä, jossa puhdas vesi kulki putkea pitkin kaupunkiin ja toista putkea pitkin sieltä pois, korvasi kantoveden lopullisesti. Avoviemäreistä päästiin eroon, ja vettä saatiin johdettua riittävästi koko kasvavan kaupungin tarpeisiin. Ongelmat eivät poistuneet kokonaan, mutta ne saatiin pois kaupunkien keskustoista.⁴⁰

Vuonna 1925 rakennuskonttorin insinööriosasto laati suunnitelman kaupungin vesilaitoksen uudistamiseksi, ja samalla hankittiin myös terveyslautakunnalta lausunto. Pyrkimys veden laadun parantamiseen sekä kasvanut veden tarve edesauttoivat päätöksen syntymistä ja asiaa alettiin suunnitella viipymättä. Kaupinojan lahti todettiin sopivaksi paikaksi, sillä sen kohdalla Näsijärvi oli kohtalaisen saasteeton sen luonnontilaisen sijainnin vuoksi. Pumppuasema sijoitettiin Kaupinojan lahden rantaan ja sen viereen rakennettiin vedenpuhdistuslaitos. Rakennustyöt aloitettiin marraskuussa 1927 ja ne valmistuivat marraskuussa 1928, jolloin pumppuaseman koneet saatiin asennettua ja toimintaan. Vuoden kestäneet rakennustyöt myös auttoivat lievittämään kaupungissa vallinnutta huonoa työllisyystilannetta.⁴¹

Kaupinojalle vuonna 1928 perustettu jätevedenpuhdistuslaitos on kaupungin ensimmäinen. Pian sen jälkeen valmistui kaupungin länsipuolen asukkaiden

³⁹Juuti & Katko, 1998, 71.

⁴⁰Juuti & Katko, 1998, 71.

⁴¹Juuti & Katko, 1998, 110.

vedentarpeeseen paremmin vastannut Mäntinrannan vedenpuhdistuslaitos. Veden puhdistus oli kuitenkin hyvin alkeellista vielä tuossa vaiheessa, juomavesi desin fioitiin kloorilla ja suodatettiin hiekkasuodattimilla. Likavedet syötettiin usein puhdistamattomina lähivesiin tai niiden joukkoon lisättiin klooria. Kaupinojalle rakennettiin samaan aikaan pumppuasema, puhdistuslaitos ja vesisäiliö. Alkuvaiheessa vettä puhdistettiin mekaanisesti, mutta kemiallinen puhdistus alkoi varsin pian, kun Kaupinojalle rakennettiin veden saostusaltaat vuonna 1935.⁴²

Toisen maailmansodan aikana tamperelaiset saivat raikasta vettä Kaupinojalta kohtalaisen normaalisti. Vuoden 1944 ilmapommituksissa suodatinallas repeytyi Kaupinojalla. Sodan jälkeisen materiaalipulan vaikutuksesta saostuskemikaaleja oli kuitenkin vaikea saada, eikä niitä käytetty Kaupinojalla ennen kuin seuraavalla vuosikymmenellä.⁴³

Kaupungin asukasluku kasvoi ja kuntaliitokset kasvattivat kaupunkia entisestään 1940- ja 1950- lukujen aikana. Kasvavan kaupungin lisääntynyt vedentarve tuli ottaa huomioon. Vuonna 1947 päätettiin tutkia mahdollisuutta vedenpuhdistamon laajentamiseen ja nykyaikaistamiseen. Työt aloitettiin kaksi vuotta myöhemmin, ja laajennuksen ensimmäinen osa valmistui vuonna 1952. Samalla siirryttiin kemialliseen vedenkäsittelyyn, josta oltiin sodan jälkeisen kemikaalipuutteen vuoksi jouduttu tinkimään. Kaupinojan vedenpuhdistuslaitoksen laajennuksen toinen vaihe valmistui vuonna 1954, ja tuolloin laitoksessa käsiteltävän veden määrä viisinkertaistui. Myös rakennuksen ulkoasu muuttui laajennuksen myötä, kun klassistinen tiiliverhoiltu rakennus sai laajentuessaan rapatun funkkisulkoasun.⁴⁴

Näsjärven vedenlaatu alkoi huolestuttaa päättäjiä 1960-luvulla. Veden laatu oli heikentynyt jatkuvasti. Huonosta vedenlaadusta johtuen Kaupinojan laitosta alettiin asteittain ajaa alas. Samalla pohjaveden käyttö juomavetenä yleistyi

⁴²Juuti & Katko, 1998, 109.

⁴³Juuti & Katko, 1998, 114.

⁴⁴Juuti & Katko, 1998, 118.

merkittävästi ja pitkälti korvasi pintaveden käytön juomavetenä. Pintavettä pystytään kuitenkin käyttämään varavetenä monissa paikoin yhä tänä päivänä.⁴⁵

Tampereen ensimmäinen vesisäiliö rakennettiin Pyynikille vuonna 1898. Pyynikin säiliö oli valmistuessaan kokonaan maan alla. Kaupinojan vedenpuhdistuslaitosta rakennettaessa päätettiin Kauppiin sijoittaa uusi, maanpäällinen vesisäiliö. Pyynikin vesisäiliötä laajennettiin 1930-luvulla, jolloin kaupungin vesisäiliöiden tilavuus jakaantui niin, että Pyynikin oli vähän yli puolet ja Kaupin vähän alle puolet kokonaistilavuudesta.

Pumppuasemasta ja puhdistuslaitoksesta vähän etäämmälle, kallion päälle rakennettiin nykyisin vanhana vesitornina tunnettu punatiilinen vesisäiliö. Se valmistui vuonna 1928 ja oli kaupungin ensimmäinen maanpäällinen vesisäiliö, jonka katolle valmistettiin ajan tavan mukainen näköalatasanne. Tasanne oli hyvin suosittu näköalojen tarkkailuun auki ollessaan. Nykyisin näköalatasanne on suljettu yleisöltä. Sen avaamista uudelleen voitaisiin harkita, sillä se on kansanpuistolle tärkeä ominaispiirre, joka avoinna ollessaan välittäisi kaupunkilaisille tietoa teollisuuskaupungin historiasta ja muodostaisi oivan parin Pyynikin näkötorin kanssa.

Uuden vesitornin suunnittelu lähti kasvavan kaupungin tarpeesta. Vuoden 1957 kunnalliskertomuksesta selviää, että on harkittu kahden vaihtoehdon välillä. Pidettiin mahdollisena, että vanhaa vesitornia laajennettaisiin tai vaihtoehtoisesti sen läheisyyteen rakennettaisiin uusi saman korkuinen vesitorni. Jälkimmäinen ehdotus todettiin helpommaksi ja halvemmaksi toteuttaa. Kaupungin arkkitehtiosasto esitti kaksi suunnitelmaa, joista toinen olisi ulkoa katsoen täysin pyöreä ja toinen muodostuisi kahdesta pyöreästä säiliöstä jotka olisivat saman ulkokuoren sisällä, ja tällöin pitkän mallinen.

⁴⁵Juuti & Katko, 1998, 120.

Julkisivulautakunta kelpuutti molemmat vaihtoehdot, mutta totesi täysin pyöreän ulkonäkönsä puolesta vähän paremmaksi.⁴⁶

Uusi pyöreä vesisäiliö valmistui 1959 ja oli vesimäärältään huomattavasti vanhaa suurempi. Vanhan vuonna 1928 valmistuneen vesitornin tilavuus oli 2000m² ja uuden vesitornin 10 000m². Säiliön kapasiteetti viisinkertaistui vanhaan nähden ja säiliö olikin valmistuessaan huomattavan suuri, ja on edelleen yksi maamme suurimpia. Vesitornin katolle valmistui myös näköalatasanne ja tähtitorni. Se toimii edelleen Tampereen Ursan pääpaikkana.

47

4.4 Siirtolapuutarha-alueet

Siirtolapuutarha-aate lähti Suomessa leviämään 1910-luvulla ja kaupunkilaiset kokivat siirtolapuutarhatoiminnan kehittävänä vapaa-ajanharrastuksena.

Kaupungin päättäjät näkivät puutarhan perustamisen yhtenä keinona kohottaa yhteiskunnan vähäosaisten puutteenalaista asemaa. Siirtolapuutarhatoiminnan kautta voitiin tehdä tunnetuksi puutarhanhoidon hyötyjä ja huveja sekä saada työväestö osallisiksi sen suorista ja välillisistä vaikutuksista.⁴⁸

Siirtolapuutarhatoiminnan taustalla on ajatus terveyttä, hyvinvointia ja yhteisöllisyyttä edistävästä elämäntavasta.

Hatanpään siirtolapuutarha-alue perustettiin Tampereen kaupungin maalle vuonna 1916 ja sitä pidetään yhtenä Suomen vanhimmista siirtolapuutarhoista. Aluksi alue koostui lähinnä viljelypalstoista ja kevyistä sadesuojista ja keittokatoksista. Sotien välisenä aikana alueelle rakennettiin Tukholmasta saadun mallin mukaan avokuistisia, jyrkkäkattoisia, punaisia, enintään 12m² kokoisia majoja. Alueelle rakennettiin myös juhlasali, kauppa, kellari, käymälä, sauna, puuvaja ja pyykinpesupaikka. Myös erilaisia kerhoja perustettiin ja retkiä

⁴⁶Juuti & Katko, 1998, 118.

⁴⁷Juuti & Katko, 1998, 157.

⁴⁸Mäkelä, 1999a.

järjestettiin. Kaupunki tarvitsi kuitenkin siirtolapuutarha-aluetta omaa puutarhaansa, sekä paikalle perustettavaa Hankkijan myymälää varten ja Hatanpään siirtolapuutarhan tuli väistyä näiden tieltä. Se purettiin osin ja osin siirrettiin vuonna 1977. Sille osoitettiin paikka Niihamasta, Messukylän pappilan entisen torpan, Kartanon mailta. Kartanon entinen päärakennus toimii siirtolapuutarhureiden kokoontumistilana.⁴⁹

Siirron yhteydessä mökkien omistajakunta vaihtui osittain, sillä Niihama koettiin sijainniltaan etäiseksi. Toisaalta etäinen sijainti takasi myös alueen rauhallisuuden. Muuton myötä mökkikanta uudistui. Niiden koko kasvoi ja niihin saatiin myös sauna. Tonttien koko on nyt kaikilla mökeillä yhtenäinen. Alueen mökit olivat aikanaan moderneja, vaikka osan rakentamisessa hyödynnettiin vanhojen mökkien materiaaleja. Samoin vanhoja kasveja hyödynnettiin jonkin verran. Hatanpäältä siirrettiin kolme vanhaa mökkiä kokonaisuena Niihamaan ja ne toimivat museomökkeinä, joissa esitellään Hatanpään siirtolapuutarhan ja siirtolapuutarha-aatteen historiaa.⁵⁰

Kaupissa sijaitsee myös Litukan siirtolapuutarha, jota perustettaessa yritettiin parantaa työväestön oloja. Tammelan vainioilla oli jo 1900-luvun alkuvuosista lähtien ollut Lastensuojelulautakunnan järjestämää ohjattua puutarhanhoitoa lapsille. Toiminta oli ohjattua ja hyvin aktiivista, lapset hoitivat maata päivittäin ja lisäksi tarjolla oli opetusta ja leikkejä. Ongelmaksi koettiin kuitenkin se, etteivät kesäisin matkoilla olevat työläisperheiden lapset voineet osallistua toimintaan. Ratkaisuksi nousi perheiden yhteistoiminta, jossa lapset yhdessä vanhempiansa kanssa voisivat hoitaa pieniä kasvitarhoja. Taustalla vaikutti myös ajatus siitä että työläismiehet saataisiin kapakoista ja kaupungin tarjoamista houkutuksista perheidensä pariin.⁵¹

Kaupungin kaatopaikkana käyttämä soinen ja pajukkoa kasvava joutomaa sijaitsi Lastensuojelulautakunnan kasvitarhojen vieressä. Paikan ajateltiin

⁴⁹Mäkelä, 1999a.

⁵⁰Mäkelä 1999b.

⁵¹Mäkelä, 1999c.

sopivan perheiden viljelytoiminnalle ja paikkojen haku mahdollistettiin vuonna 1922. Hakemuksia saapui kaksinkertaisesti paikkojen määrään nähden ja ratkaisut tehtiin perheiden lapsiluvun mukaan. Kesällä 1923 Litukan 1,5 hehtaarin siirtolapuutarha-alueella yhteensä 52 perhettä aloitti maan muokkauksen. Perustettiin Litukan perhepuutarhurit, joka otti täyden vastuun alueen hoidosta. Siirtolapuutarhatoiminta oli erittäin suosittua ja sille anottiin lisämaata jo pari vuotta myöhemmin. Kaupunki vastasi toiveeseen perustamalla uuden siirtolapuutarhayhteisön Nekalaan.⁵²

Litukan siirtolapuutarha-alue laajeni kuitenkin myöhemmin. Pula-ajan vuoksi viljelymaa tuli tarpeeseen ja Litukan pinta-ala viisinkertaistui vuonna 1943. Samalla palstajako uudistui ja viljelijät joutuivat siirtelemään istutuksiaan. Alue käsitti nyt 188 yhtä suurta kolmen ja puolen aarin palstaa.⁵³

Siirtolapuutarha-alueilla on perinteisesti tehty paljon työtä talkoilla. Näin tapahtui myös Litukassa, jossa tiet, sillat ja vedensaanti rakennettiin talkoovoimin. Alueen alkuajat vedensaanti oli järjestynyt Litukan lähteen ja siitä juoksevan ojan varassa, mutta kasvaneen palstamäärän myötä vettä ei enää saatu riittävästi. Talkoovoimin, kaupungin avustuksella rakennettiin vesiposti. Yhteisöä palvelemaan rakennettiin niin ikään talkoovoimilla kerhotalo vuosina 1951–1952. Kerhotalo tarjosi mahdollisuuden useille eri harrastuskerhoille ja jopa 300 henkilön kokoontumisille.

Kaupungin laajetessa ennen syrjäisellä sijainnilla ollut Litukan alue muuttui sijainniltaan yhä keskeisemmäksi. Asutuksen kuroutuminen siirtolapuutarha-alueen kupeeseen ja liikennekulttuurin räjähdysmäinen kasvu muuttivat siirtolapuutarha-aluetta. Jo 1970-luvulla alkoi Valtatie 12:sta jatkamisen suunnittelu ja Kekkosentiekseksi nimetty Valtatien kohta tulikin halkomaan aluetta 1987-89. Tien alle jäi kaikkiaan 14 mökkiä ja kerhotalon edustalla sijainnut juhla-aukio. Siirtolapuutarhakokonaisuus pirstaloitui osiin. Hyvitykseksi

⁵²Mäkelä, 1999c.

⁵³ Mäkelä, 1999c.

menetetyistä alueista kaupunki teki pohjoispuolelle laajennuksen ja 1995 alkaneen laajennuksen jälkeen Litukassa on yli 200 siirtolapuutarhapalstaa.⁵⁴

4.5 Haaveita talviurheilukeskuksesta

Tampereella on korkeuserojensa vuoksi harrastettu viime vuosisadalla ahkerasti mäkihyppyä. Pyynikillä sijainnut hyppymäki oli rakennettu jo 1907 ja aikanaan sitä pidettiin jopa yhtenä maamme parhaista mäistä. Mäkilajit kuitenkin kasvoivat nopeasti ja samalla kasvoi myös vaatimustaso. Pyynikin hyppymäki muuttui auttamatta vanhanaikaiseksi. Jatkuvista parannuksista ja muutostöistä huolimatta mäki ei pysynyt kehityksen perässä.⁵⁵

Kaupungin urheilulautakunta asetti vuonna 1931 suksimäkitoimikunnan, joka esitteli syyskuussa ehdotuksensa lautakunnalle. Toimikunta esitti Pyynikin hyppymäen korjaamista ja erityisen talviurheilukeskuksen perustamista. Lautakunta päätti lykätä Pyynikin mäen kunnostamista, mutta innostui talviurheilukeskuksesta. Päätöksen taustalla vaikutti Pyynikin ahtaus ja toisaalta uudesta keskuksesta saatavat paremmat tilat ja tilojen tarjoamat mahdollisuudet kilpailujen järjestämiseen. Ajatuksena oli rakentaa talviurheilukeskus joka olisi käsittänyt ainakin suksimäen, hiihtomajan ja saunan.⁵⁶

Lautakunta tilasi insinööritoimistolta piirustukset Pyynikin mäestä ja mahdollisuuksia talviurheilukeskuksen rakentamiseksi selvitettiin. Seuraavina vuosina hanke ei juurikaan ollut esillä, Pyynikin mäkeä korjailtiin jonkin verran. Vuonna 1936 talviurheilu nousi jälleen esille ja lautakunnassa alettiin luoda suunnitelmia mahdollisuuksien parantamiseksi. Pyynikin mäkeä parannettiin, valaistusta uudistettiin ja se sai lämmitettävän oleskelusuojan. Toukokuussa lautakunta suoritti tarkastusmatkan sopivien talviurheilukeskuksen paikkojen kartoittamiseksi. Esiin nousi Vuoresvuori, joka todettiin talviurheilukeskukselle

⁵⁴ Mäkelä 1999c.

⁵⁵ Tampereen kaupungin urheilulautakunnan toimintakertomus 1931, 7.

⁵⁶ Tampereen kaupungin urheilulautakunnan toimintakertomus 1931, 7 ; Sinisalo S., 1986, 30.

ensiluokkaiseksi paikaksi, johon voisi ajatella myös luistinrataa ja kelkkamäkeä. Vuoresvuoren omisti kuitenkin Lempäälän seurakunta, joka ei ollut halukas myymään aluetta. Kun haaveet Vuoresvuoresta jouduttiin hautaamaan, nousi Kauppi uudelleen esille. Asemakaava-arkkitehti Elis Kaalamo ehdotti Kaupin Tuomikallion seutua talviurheilukeskuksen paikaksi ja lautakunta tutustui paikkaan lokakuussa 1937. Viipymättä käynnin jälkeen se teki esityksen suoraan kaupunginvaltuustolle.⁵⁷

Alkuvuonna 1938 urheilulautakunta ryhtyi toimeen viiden kilometrin hiihtoreitin merkitsemiseksi Kauppiin. Tarkoituksena oli raivata maastoa tasaisemmaksi ja hankkia sähkövalaistus. Mallia otettiin Lahdesta, jonka talviurheilumahdollisuuksiin kolmimiehinen ryhmä oli käynyt tutustumassa. Toukokuussa kaupunginhallitus ilmoitti asettaneensa toimikunnan Kaupin urheilukeskusta valmistelemaan. Kun Pyyntikin hyppymäki oli muuttunut sopimattomaksi Pispalan valtatie halkoessa sen laskeutumisaluetta, kiirehdiin hyppymäen saamista Kauppiin. Alkuperäinen ajatus oli saada mäki Tuomikallion rinteelle, mutta ampumaradan läheisyys koettiin haittaavana ja mäen paikaksi valikoitui Kaupinojan seutu.⁵⁸

Kesällä 1939 kaupunginvaltuusto päätti tehdä mäen vesitornin läheisyyteen. Rinne oli varsin jyrkkä ja laskusuunta oli pohjoiseen. Piirustukset rinnettä varten laati insinööri Sune Sirola, jonka kaupungin edustajat olivat tavanneet Suomen Hiihtoliiton aiemmin järjestämällä hyppymäkien rakennusneuvontakursseilla. Sirola oli kurssin johtaja ja hyppymäkien rakenneasiantuntija. Suunniteltu mäki oli varsin suuri, siitä oli tarkoitus pystyä hyppäämään yli 50 metrin hyppyjä. Joidenkin arvosten mukaan mäki olisi ollut tuolloin Suomen teknisesti paras. Työn oli määrä alkaa syksyllä ja haaveissa oli että mäkeä päästäisiin hyppäämään vielä samana talvena, tai viimeistään seuraavana. Paikalliset urheiluseurat odottivat kuumeisesti mäen valmistumista.⁵⁹

⁵⁷ Tampereen kaupungin urheilulautakunnan toimintakertomus 1938, 102.

⁵⁸ Sinisalo S., 1986, 32.

⁵⁹ Sinisalo S., 1986, 32-33.

Työmiehet saapuivat paikalle lokakuussa aavistamatta että työ tulisi pian keskeytymään. Heitä varten oli varattu tarvikkeita, työkaluja ja lautatavaraa. Alastulorinnettä raivattiin ja jonkin verran louhittiin. Urpo Kuusinen muistelee vuonna 1966 ilmestyneessä Tammerkoski-lehdessä hyppyrimäen rakennustyötä. Hän oli muiden joukossa valmistamassa paikalla edelleen olevia betonisia pilareita, kun Tampereelle tuli Talvisodan ensimmäinen ilmahälytys. Kuusinen muistelee, että joulukuun ensimmäisen päivän aamuna sireenit alkoivat soida ja miehille tuli kova kiire. Padassa ollut tuli sammutettiin ja työkalukopit suljettiin ja nopeasti miehet kiiruhtivat suojaan.⁶⁰

Talvisodan vuoksi työ jäi lopullisesti kesken. Miehet sijoitettiin muihin tärkeämmäksi katsottuihin töihin, samoin kävi hyppyrimäkeä varten varatuille rahoille ja lautatavaralle. Kuusinen muistelee miesten mm. vahvistaneen Kaupinojan pumppuaseman kattoa luhistumisvaaran vuoksi, tehneen väestösuoja ja upottaneen kloorisäiliöitä kaupungin puistoihin. Näin talviurheiluväen haave jäi toteutumatta ja Kauppi ilman hyppyrimäkeä.⁶¹

4.6 Sota-ajat

Talvisodan sytyttyä Neuvostoliitto pommitti useita Suomen paikkakuntia, eikä Tampere tehnyt tähän poikkeusta. Sotateollisuuden kannalta hyödyllistä tehdaskaupunkia, Tamperetta pommitettiin joulukuussa 1939 yhteensä kolmena päivänä ja vuoden 1940 puolella vielä neljänä päivänä. Henkilövahingot jäivät suhteellisen pieniksi, mutta useita satoja rakennuksia tuhoutui.

Tampereella oltiin varustauduttu ilmatorjuntaan jo ennen sodan syttymistä. Pyynikillä sijainneeseen teknilliseen oppilaitokseen perustettiin lokakuussa Ilmapuolustusaluekeskus 51. Pyynikin näkötorni soi esteettömän näkyvyyden jopa 30-40 kilometrin päähän ja oli sopiva paikka ilmavalvonta-asemalle.

⁶⁰ Kuusinen, 1966.

⁶¹ Kuusinen, 1966.

Ilmapuolustuksella oli aseinaan kiväärejä, konekiväärejä sekä tykkejä, mutta aseistus ei kuitenkaan ollut riittävä kaupungin puolustamiseen.⁶²

Tampereen Sulkavuorella alettiin kouluttaa väkeä raskasta ilmatorjuntaa varten. Sota-aikana perustettiin Tampereen Ilmatorjuntapatteristo ja se sijoitettiin Sulkavuoren tuliasema-alueelle. Tuliasemat sijoitettiin myös Kalevankankaalle sekä Kaupin Tuomikalliolle. Tuomikallio on korkea kohta, ja tuohon aikaan paikka oli myös puustoltaan huomattavasti nykyistä avoimempaa, joten se oli hyvä paikka tykkien sijoittamiselle. Ilmatorjunta pakotti vihollisen lentämään korkealla, jolloin osumatarkkuus selvästi heikkeni. Tämä oli ratkaisevan tärkeää, sillä vihollinen ei onnistunut katkaisemaan keskeisiä maantie- ja raideyhteyksiä, eikä pommittamaan sotateollisuuden kannalta tärkeitä tuotantolaitoksia. Tampereella ammuttiin yhteensä 11 konetta alas ja vaurioitettiin 9:ää.⁶³

Tuomikalliolta poistettiin tykit sodan päätyttyä. Yli puoli vuosisataa myöhemmin yksi tykeistä päätettiin sijoittaa Tuomikalliolle alkuperäiselle sodanaikaiselle betonijalustalleen muistomeriksi. Nykyisen retkeilyreitillä varrella olevan muistomerkin pystyttivät vuonna 2003 Pirkanmaan Ilmatorjuntakilta, Pirkanmaan Ilmatorjuntaupseerit, Tampereen Reserviupseerit, Messukylän Reserviupseerit ja Puolustusvoimien materiaalilaitos. Jalustassa on muistolaatta, jossa on teksti:

Tältä paikalta

72. Raskasilmatorjuntapatteri

suojasi Tamperetta 1944

88 ItK / RMB tykein.⁶⁴

⁶² Niemi, 1999.

⁶³ Niemi, 1999.

⁶⁴ Tampereen nykytaiteen museo, 2006.

4.7 Sairaalat ja Parantolat – terveyttä luonnosta

Tuberkuloosi piinasi Eurooppaa 1800-luvun loppupuolelta alkaen, eikä hoitokeinoja tautiin juurikaan ollut. Saksalainen Robert Koch löysi tuberkuloosibakteerin 1882, mikä vahvisti lääkärikunnan käsityksiä taudin tarttuvuudesta ja mahdollisti sen leviämisen ja hoidon uudenlaisen tutkimisen. Jo ennen Kochin löydöstä, oli Euroopassa perustettu eräänlaisia parantoloita tuberkuloosia sairastaville, mutta niiden tarkoituksena oli lähinnä eristää sairastuneet terveistä, ei parantaa heitä, ja ne sijoitettiin usein kauemmas asutuksesta.

Tampereelle perustettiin keuhkotautihuoltola vuonna 1911, ja tuberkuloosipotilaat saivat käydä ilmaiseksi lääkärintarkastuksessa, saamassa valistusta, sekä noutamassa tarvikkeita, kuten astioita ysköksiä varten. Tuberkuloosin Vastustamisyhdistys oli perustettu Suomeen vuonna 1907 ja sen päätettiin rakentaa Kaupin tuberkuloosiparantola vuonna 1915. Lääkäriksi vastavalmistuneeseen 30 paikkaiseen parantolaan päätettiin ottaa keuhkotautihuoltolaa pyörittänyt Anna Vikander.⁶⁵

Parantolan tarkoituksena oli eurooppalaisten esikuviansa tapaan eristää sairastuneet muista kaupunkilaisista. Tavoitteena oli kuitenkin sen lisäksi parantaa tuberkuloosista kärsivät potilaat, tai vähintäänkin lievittää oireita. Tyypillisesti potilaat olivat yleiskunnonaltaan heikkoja saapuessaan parantolaan, ja parantolassa tarjoillun ravitsevan ruuan tarkoitus olikin lihottaa ja vahvistaa potilaita. Ikkunoita pidettiin auki ympäri vuoden ja raittiin metsäilman ajateltiin parantavan potilaiden keuhkot. Tärkeää oli myös valistustyö ja opastus hygienia-asioissa.

Parantolassa saatettiin viettää useita kuukausia tai jopa vuosia. Oli tärkeää, että potilas parantui kunnolla, sillä muutoin tuberkuloosi uusi herkästi. Pitkien parantolajaksojen, ja potilaiden vahvistuvien voimien ansiosta parantoloissa

⁶⁵Autio, 1999.

harrastettiin myös kulttuuria sekä solmittiin ystävyssuhteita. Parantolassa oli käytössä selkeä päiväjärjestys, mutta aikaa jäi myös vapaaseen seurusteluun.

66

Tampereen kaupunki lunasti parantolarakennuksen yhdistykseltä vuonna 1928 ja alkoi suunnitella uuden rakentamista samaan pihapiiriin. Kaupin vanha parantolarakennus oli alkuperäisessä käytössään uuden parantolarakennuksen valmistumiseen saakka. Uuden parantolan valmistuessa vuonna 1939 vanha otettiin henkilökunnan asuinkäyttöön. Nykyisin rakennuksessa sijaitsee kaupungin Päiväsairaala 3, joka tarjoaa tehostettua psykiatrista avohoitoa.

Uusi parantolarakennus valmistui kaupunginarkkitehti Bertel Strömmerin johdolla, Mikael Nordenswan toimi pääarkkitehtinä. Funktionalismin ihanteita noudattava rakennus sijoitettiin maastoon niin, että se tarjosi potilaille valoa ja ilmaa. Rakennuksen länsipäätyyn sijoitettiin parantoloille tyypilliset parvekkeet.

67

Sodan sytyttyä Tampereelle perustettiin Sotasairaala 10:n, johon kuuluivat Tampereen yleinen sairaala, Hatanpään sairaala ja Keski-Hämeen parantola sekä Kaupin parantola. Uusi parantolarakennus sai siis pian valmistumisensa jälkeen uuden käyttötarkoituksen. Paikkoja sotasairaaloissa oli yhteensä yli 900. Potilaat kuljetettiin sairaajunalta autolla saamaan hoitoa. Sairaaloissa suoritettiin muun muassa leikkauksia, amputointeja ja paleltumien hoitoa. Tampereen pommitusten jälkeen loukkaantuneet ja palovamman saaneet saivat niin ikään hoitoa. Sotainvalidien veljesliitto on pystyttänyt Kaupin parantolan seinään muistolaatan, jossa on teksti: ”Tässä rakennuksessa toimi sotasairaala sotiemme 1939-1945 aikana. Sotainvalidien veljesliitto.”⁶⁸

⁶⁶Autio, 1999.

⁶⁷Pirkanmaan museoiden Siiri-tietopalvelu: Rakennetun ympäristön kohde Kauppi sairaala - Koljontie 3 - Parantolankatu 4 - Parantolankatu 6

⁶⁸Pirkanmaan museoiden Siiri-tietopalvelu: Kaupin sotasairaalan muistomerkki

Uuden parantolarakennuksen ensimmäinen laajennus tapahtui Bertel Strömmerin johdolla vuonna 1954, kun sen itäpäätä korotettiin kaksikerroksiseksi. Tuberkuloosipotilaiden hoito siirrettiin Kaupista Kangasalle vuonna 1964 ja tuolloin parantolarakennuksen käyttötarkoitus muutettiin kroonisten potilaiden sairaalaksi. Arkkitehti Jaakko Ilveskoski suunnitteli rakennukseen uuden korotuksen, ja itäpää kohosi peräti viisikerroksiseksi vuonna 1969. Avoparvekkeet koettiin tarpeettomiksi ja ne muutettiin potilashuoneiksi vuosien 1975-77 aikana. Tuolloin rakennuksen funkkisjulkisivu muuttui, kun parvekkeiden kohdat päällystettiin ruskealla pellillä.⁶⁹

Parantolarakennuksen ympäristö oli myös muutoksen alla. 1950-luvulla haettiin lupa kahden työntekijöiden asuinrakennuksen ja yllääkärin asunnon rakentamista varten. Näistä vain toinen työntekijöiden asuntola valmistui vuonna 1952 ja yllääkärin asunto vuonna 1954, molemmat Strömmerin piirtäminä. Sotaveteraanien kuntoutusta varten perustettiin Tampereelle Veljeskoteja, joista yksi sijaitsi entisessä Kaupin parantolan asuntolassa. Veljeskoti ja Tammenlehväsäätiön veljeskoti fuusioituivat vuonna 2006 ja rakennuksessa on nykyisin Tammenlelväkeskus. Alue on laajentunut, ja palveluasuntoja sekä kuntoutukseen liittyviä rakennuksia on viimeisten vuosikymmenten aikana rakennettu runsaasti mutta alue on säilyttänyt puistomaisen ilmeensä.

Parantolarakennus toimi viimeisinä vuosikymmeninä geriatrisena sairaalana. Toukokuussa 2016 noin sata Kaupissa ollutta potilasta siirrettiin muihin yksiköihin, lähinnä Hatanpäälle, kun vanhustenhuoltoa tehostettiin. Kaupin parantolarakennukseen avattiin vastaanottokeskus turvapaikanhakijoille. Siirtymävaiheessa rakennuksessa oli molemmat toiminnon samaan aikaan, kummallekin oli varattu omat kerroksensa, kun sairaalakäytöstä jo aiemmin vapautuneet rakennuksen osat otettiin turvapaikanhakijoiden käyttöön. Vanhusten siirtyminen turvapaikanhakijoiden alta herätti paljon keskustelua ja

⁶⁹Pirkanmaan museoiden Siiri-tietopalvelu: Rakennetun ympäristön kohde Kauppi sairaala - Koljontie 3 - Parantolankatu 4 - Parantolankatu 6

lehtikirjoittelua, vaikka päätös oli tehty jo vuonna 2013 ennen kuin vastaanottokeskuksen sijoittamisesta rakennukseen oli tietoa.⁷⁰

Tampereen yliopistollisen keskussairaalan rakentamisesta järjestettiin suunnittelukilpailu vuonna 1955. Kilpailun voitti arkkitehtien Veijo Martikainen ja Erkki Helamaa tekemä suunnitelma. Suunnittelun lähtökohdaksi tuli Kaupin koskematon metsäalue, minkä maastonmuotojen mukaan rakennus suunniteltiin tontille ja sen potilasosastot suunnattiin metsää kohden. Rakennuskokonaisuus valmistui vuosien 1957-1962 aikana. Metsämaata ja puustoa säästettiin rakennusvaiheessa ja lisää puita istutettiin 1960-luvulla, sillä alueesta haluttiin vihreä. Arkkitehtuuriltaan rakennuskokonaisuus heijasteli suomalaisen 1930-lukuisen funktionalismin perinteitä ja 1950-luvun modernismia.⁷¹

Sairaalaan alettiin laajentaa voimakkaasti 1980-luvulla. Laajennus tapahtui kahdessa vaiheessa, I vaihe vuosina 1981-82 ja II vaihe vuosina 1986-1990. Alue on kasvanut rajusti vielä 2000-luvulla. Laajennosten myötä liikennejärjestelyt ovat muuttuneet ja niiden volyymi on kasvanut. Tila tarvittaville laajennoksille on saatu metsää, sekä puistoja ja ulkoilualueita pienentämällä. Alkuperäiseen kokonaisuuteen kuuluneet työntekijöiden asunnoiksi valmistuneet rivitalot on purettu laajentumisen alta.⁷² Sairaalaan kohdistuu tulevaisuudessakin laajenemispaineita.

UKK-instituutti perustettiin vuonna 1980 ja sille alettiin suunnitella toimitiloja. Tilat valmistuivat Kauppiin vuonna 1984. UKK-instituutti on asiantuntijakeskus, jonka tarkoituksena on tuottaa tietoa liikunnan terveysvaikutuksista. Keskus hyödyntää toiminnassaan sijaintiaan Kaupin metsien, urheilupuiston ja Näsijärven läheisyydessä.

⁷⁰Pirkanmaan museoiden Siiri-tietopalvelu: Kaupin sotasairaalan muistomerkki

⁷¹Halonen, 2006, 2.

⁷²Halonen, 2006, 6.

Parantolan ja Tampereen yliopistollisen keskussairaalan rakentaminen aivan Kaupin metsien reunalle ei ole sattumaa. Ikäihmisten kuntoutusta tarjoava Tammenlehväkoti ja Kaupin pohjoisosassa sijaitseva UKK instituutti hyödyntävät tehokkaasti metsiä toiminnassaan. Luonnon terveysvaikutukset ovat olleet tuberkuloosin hoidon ja 1930-luvun modernismin ajoilta asti terveysalan tiedossa. Kaupin metsistä on haettu paitsi vapaa-ajan virkistystä, myös terveyttä edistäviä vaikutuksia. Samalla sijainti on ollut tarpeeksi syrjäinen, ajatellen sairauden leviämistä. Keskussairaalan kohdalla syrjäinen sijainti ja metsästä saatu tila mahdollisti sairaalakompleksin vaatiman valtavan infrastruktuurin.

5. Voimakkaan kehityksen aika

Sotien jälkeen kasvava kaupunkilaisten määrä ja urheilun suosio nostivat kaupunkilaisten vapaa-ajanviettopaikkojen kehittämisen esille. Kansanpuistoilta haluttiin enemmän ja Pyynikin kasvumahdollisuudet todettiin vähäisiksi, muun muassa hyppyrimäen kunnostaminen todettiin kannattamattomaksi, joten katseet kohdistuivat Kauppiin.

Kaupin kansanpuisto oli ahkerassa käytössä 1950-luvulla. Pujottelumäki vesitornien lähellä oli runsaassa käytössä talvikaudella, ja retkeilijät, ulkoilijat sekä hiihtäjät olivat tuttu näky Kaupin metsissä. Puitteet urheilutoiminnalle olivat kuitenkin vaatimattomat. Sotien jälkeen elintaso ja elämäntavat muuttuivat, ja vapaa-ajan viettopaikoilta vaadittiin enemmän. Urheilu oli hyvin suosittua, ja sen harrastamiseen vaadittavat tilat olivat suurten ikäluokkien tultua harrastusikään vähissä.

5.1 Suunnittelukilpailu 1954

Kenties olympiahenki saavutti Tampereen, sillä vuonna 1952 kaupunginhallitus teki valtuustolle esityksen kilpailun järjestämisestä Kaupin urheilukeskuksen suunnittelua varten. Valtuusto hyväksyi ehdotuksen ja suunnittelukilpailu järjestettiin vuonna 1954. Laadittiin kilpailuohjelma, jossa selostettiin kilpailusäännöt ja ohjeet. Ohjelmaa sai Suomen Arkkitehtiliiton toimistolta tai Tampereen kaupungin asemakaavaosastolta. Kilpailuohjelmassa ilmoitetaan kilpailun olevan ”luonteeltaan aatekilpailu” ja että siinä esiin tulevat ehdotukset jäävät kaupungin vapaasti käytettäväiksi varsinaista suunnitelmaa laadittaessa.

73

⁷³ Palkintolautakunnan kokouspöytäkirjan liite: suunnitteluohjelma.

Ohjelmassa kerrotaan Kaupissa olevan pumppuasema, urheilumaja sekä ratsastusseuralle vuokrattu pieni alue. Aluetta kuvaillaan käytettävän retkeily-, hiihto- ja uintipaikkana ja näitä tarkoituksia toivotaan suunnitelmassa kasvatettavan siten että alueesta voitaisiin vähitellen kehittää laajempi ”luonnonvarainen urheilu-, retkeily- ja virkistysalue”.

Kilpailuohjelmassa on vaatimuksena suunnitella seuraavia urheilurakenteita: ⁷⁴

- Ravirata ja katsomo 25000 hengelle, sekä talli- ja huoltorakennus ja hevosmyyntialue
- Moottoripyörärata raviradan keskelle speedway-ajoa varten. Radan keskelle talvella jääkiekkokenttä.
- Normaalikokoinen urheilukenttä, katsomo 10000 hengelle sekä pukusuojat.
- Neljä jalkapallokenttää, joista kaksi yhtenä ryhmänä sekä pukusuojat.
- Kolme tenniskenttää ja pukusuojat
- Pesäpallokenttä ja pukusuojat.
- Velodromi ja katsomo 10000 hengelle sekä pukusuojat.
- 10 kenttää käsi-, kori- ja lentopalloa varten.
- Ratsastusmaneesi
- Jousiammuntarata
- Ravintola 600 hengelle sekä terassia
- Urheilumaja
- Sauna ja ensiapuasema
- Retkeilyhotelli 400:lle hengelle
- Pysäköintialue 800:lle autolle ja 3000:lle polkupyörälle
- Leiriytymisalue

⁷⁴Palkintolautakunnan kokouspöytäkirjan liite: suunnitteluohjelma.

Lisäksi kilpailijan oli mahdollista sisällyttää suunnitelmaan sellaisia rakenteita, jotka eivät ole listattuina välttämättömiksi, kuten talviurheilulaitteita, kelkkamäkiä tai muuta asiaan kuuluvaa. Asemakaava- ja muiden piirrosten lisäksi, tuli kilpailuehdotuksen mukaan liittää selostus, josta kävi ilmi muun muassa katsomoiden, ravintoloiden ja parkkipaikkojen kapasiteetti. ⁷⁵

Kilpailusuunnitelmia tuli yhteensä 25 kpl, joista yksi hylättiin sen puutteellisuuden vuoksi. Kilpailun voitti ehdotus numero 6 Kiri-kiri, joka palkittiin 400 000 markan rahapalkinnolla, tämän lisäksi toiseksi tullut sai 300 000mk ja kolmanneksi tullut 200 000mk. Kolme muuta ehdotusta palkittiin 120 000mk rahapalkinnolla. Kilpailuvastaukset otettiin vastaan anonyymisti ja vasta ratkaisujen ollessa valmiit, tuli ilmi keiden suunnitelmia kilpailussa oli. Voittanut suunnitelma oli Arkkitehti Olli Kivisen, avustajinaan diplomi-insinööri Heikki Valjakka sekä tekniikan ylioppilaat Yrjö Sormunen ja Pentti Riihelä. Olli Kivinen teki myöhemmin pitkän uran arkkitehtina, yhdyskuntasuunnittelun professorina ja kaupunkisuunnittelijana. Hän voitti urallaan lukuisia suunnittelukilpailuja ja suunnitteli useiden kaupunkien keskustoihin yleiskaavan. ⁷⁶

Kilpailuehdotuksia kommentoidessaan palkintoraati kiinnitti erityistä huomiota muun muassa liikenteen toimivuuteen, tärkeäksi nousi kulkuyhteys alueelle sekä mahdollisimman helppo liikkuminen alueen sisällä. Raati oli sitä mieltä, että kulkua alueelle ei ole sopivaa järjestää Petsamon asuinalueen kautta, vaan Teiskontiestä tulisi muodostaa pääväylä. Kenttien ja rakenteiden suhteita toisiinsa raati pohti myös hyvin paljon, todettiin että arvottomampiin maastonkohtiin olisi parasta rakentaa isompia rakennelmia ja samalla huomioida rakennelmien keskinäisiä välimatkoja. Esimerkkinä mainittakoon monissa kilpailuehdotuksissa hotellin paikaksi esitetty Näsijärven ranta, jota raati kuitenkin piti muihin rakennelmiin suhteessa etäisen sijaintinsa vuoksi sopimattomana. ⁷⁷

⁷⁵ Palkintolautakunnan kokospöytäkirjan liite: suunnitteluohjelma.

⁷⁶ Palkintolautakunnan kokospöytäkirjan liite: suunnitteluohjelma.

⁷⁷ Palkintolautakunnan Kokospöytäkirja 5.11.1954.

Yksi tärkeä elementti suunnitelmissa oli luonto, ja se miten sitä oli pystytty suunnitelmissa säästämään. Raati nosti arvosteluissaan esiin suunnitelmissa toteutuneita yksityiskohtia, kuten kauniiksi koetun koivikon säilyttäminen tai Tuomikallion maiseman huomioiminen. Luonto oli nostettu esiin jo kilpailuohjelmaa laadittaessa, jossa toivotaan suunnitelmien ottavan sen huomioon. Erikseen mainitaan mäkinen metsämaa ja luonnontilaiset metsät, joiden toivotaan mahdollisimman suurelta osin säilyvän. Näihin kiinnitti raati myös paljon huomiota palkintosijoja jakaessaan, palkitut ehdotukset onnistuivat tässä muita paremmin.⁷⁸

Luonnonarvojen säilyttämisen tarpeellisuus pantiin merkille myös muualla, sillä kaupunginhallitus vastaanotti suunnittelukilpailun aikana Suomen Luonnonsuojeluyhdistykseltä kirjeen, jonka ovat allekirjoittaneet puheenjohtaja Niilo Söyrinki ja sihteeri Veijo Erkamo. Yhdistys on havainnut kaupungin julistaneen kilpailun, ja kirjeessä todetaan olevan elintärkeää kaupunkien kasvaessa varata tällaisia alueita virkistyskäyttöön. Yhdistys kokee raskasta työtä tekeville kaupunkilaisille ja tuleville sukupolville olevan elinkysymys saada nauttia luonnosta. Samalla esiin nousee kuitenkin huoli siitä, miten tämä ”väärentämätön luonto” tulee säilyttämään viehätöksensä, kun sitä käyttävät tuhannet kaupunkilaiset.⁷⁹

Yhdistyksen ehdotus on, että suurelle käyttäjämassalle altistuvat urheilukentät, leirintäalueet ja pysäköintialueet sijoitettaisiin yhtenäisinä kokonaisuuksina sellaisiin maastonkohtiin, jotka eivät ole niin arkoja, ja suuret urheilukentät sellaisiin kohtiin, jotka ovat jo valmiiksi avoimia. Näin pystyttäisiin säästämään luonnontilaisia metsiä ja rantoja. Yhdistys ehdottaa myös muutaman kymmenen hehtaarin kokoisen alueen rauhoittamista luonnonsuojelualueeksi, jossa ei suoritettaisi mitään metsänhoidollisia toimenpiteitä. Tarkoitus olisi, että yleisö saisi liikkua vain merkityillä reiteillä, joita myös koulut voisivat hyödyntää.⁸⁰

⁷⁸ Palkintolautakunnan Kokouspöytäkirja 5.11.1954.

⁷⁹ Palkintolautakunnan Kokouspöytäkirja 9.8.1954 liite 3.

⁸⁰ Palkintolautakunnan Kokouspöytäkirja 9.8.1954 liite 3.

5.2 Virkistyskäytön kasvu nykyiseen kokoonsa

Suunnittelukilpailun ehdotuksista riitti kaupungin suunnittelupuolelle ammennettavaa, vaikka mitään ehdotusta ei sellaisenaan lähdetty toteuttamaan. Kilpailun päättyi loppuvuodesta 1954 ja seuraavana vuonna kaupungin asemakaavaosasto aloitti suunnitelmat Kaupin luonnonpuistoa varten. Voittanutta suunnitelmaa paljon mukaileva luonnos on päivätty heinäkuulle 1956.⁸¹

Luonnosta kommentoi muun muassa Yleisten töiden lautakunta. Tässä kommentissa suunnitelmaa pidettiin onnistuneena, mutta maasto herätti jonkin verran huolta. Kissanmaan ja Tammelan salaojitusta tehtäessä ei oltu ottaa huomioon Kauppiin tulevien rakenteiden vaatimaa kuivatuskapasiteettia, joten asutusalueiden salaojat olivat riittämättömät jotta niihin voitaisiin suoraan yhdistää myös urheilupuiston salaojat. Lautakunta periaatteessa suosittaa luonnoksen hyväksymistä, mutta haluaa kunnollisen vaaituksen alueesta ennen lopullista hyväksyntää. Lautakunta lähetti kaupunginhallitukselle kirjeen, jossa se suosittaa luonnoksen hyväksymistä tulevan suunnittelun pohjaksi.

Suunnitelman keskuksena on ravirata, joka suunnitelmissa sijaitsee nykyisten urheilukenttien kohdalla. Kaupunginhallitus päätti vuonna 1958 raviradan rakentamisesta, mutta hanketta ei koskaan toteutettu. Suunnitelmassa raviradan vieressä oli myös velodromi, mutta sekä velodromi että ravirata rakennettiin Kaupin sijaan Teivoon. Ravirataa varten kaavaillulle paikalle sijoitettiin sen sijaan suuri yhtenäinen kenttäkokonaisuus, jossa on jalkapallo- ja pesäpallokentät. Ne oli alun perin suunniteltu sijoitettavaksi raviradan eteläpuolelle. Nykyisin niille suunniteltu alue on Arvo Ylpön kadun kohdalla ja siinä sijaitsee Tays:n rakennuksia.

Suunnitelmassa vesitornien lähellä sijaitsee leiriytymisalue, joka kuitenkin jäi toteuttamatta ja paikalle valmistui vuonna 1969 hiekkapintainen vinttikoirarata.

⁸¹ Kh 1956, luonnos no 857.

400 metrin mittainen rata on nykyisin Pirkanmaan vinttikoirakerho ry:n käytössä. Tennishalli sijoitettiin suunnilleen tenniskenttiä varten suunniteltuun paikkaan. Vähän niiden eteläpuolelle, lähelle siirtolapuutarha-aluetta suunniteltiin ravintola terasseineen. Ravintolaa varten suunnitellulle paikalle rakennettiin kuitenkin vuonna 1961 valmistunut keilahalli.

Suunnitelmissa ei erityisesti oltu otettu huomioon Näsijärven rantoja, etenkin niiden talvikäyttöä. Ne muodostavat kuitenkin tärkeän osan Kaupin virkistysmahdollisuuksista. Rauhaniemen kansankylpylän toiminta on ympärivuotista, etenkin kun arkkitehti Seppo Rihlaman suunnittelema saunarakennus valmistui vuonna 1957. Sen avulla uimakausi jatkuu pidemmälle syksyyn ja talvikaudella se lämmittää avantouimareita. Linnuntietä vain muutaman kilometrin päässä Rauhaniemestä sijaitsee Kaupinojan sauna. Paikalle rakennettiin ensimmäinen sauna vuonna 1977. Vuonna 2008 saunassa sattui tulipalo, mistä johtuen rakennus jouduttiin uusimaan. Nykyinen saunarakennus otettiin käyttöön vuonna 2010. Rakennuksen sekä tontin omistaa Tampereen kaupunki, mutta toimintaa pyörittää Tampereen talviuimarit ry. Sauna on avoinna ympäri vuoden, mutta etenkin avantouinti on suosittua, talvi-iltaisina saunoja voi olla jopa 400 illassa. Vuosittain saunoja on noin 57 000.⁸²

Kaupin urheilumahdollisuudet ovat kehittyneet vielä viime vuosinakin. Keskustelua Kaupin potentiaalista on käyty muun muassa Aamulehden sivuilla. Joulukuussa 2015 Tampereen kaupungin Sivistys- ja elämänlaatulautakunta julkaisi ideasuunnitelman Kaupin kenttien parantamisesta. Keskeisin muutos olisi pesäpallostadionin siirtäminen jalkapallokenttien pohjoispuolelle ja uusien katsomorakenteiden rakentaminen. Sama katsomo palvelisi talvisin hiihtokilpailujen yhteydessä katsomona. Suunnitelmassa on lisäksi kolme pienempää pesäpallokenttää harjoittelua varten. Jalkapallokenttiä suunnitelmassa on yhteensä seitsemän, harjoituskenttiä on useampaa kokoa ja yksi kentistä olisi täysikokoinen pelikenttä. Jousiammuntarata on tässä

⁸²Tampereen talviuimarit 2018.

ideasuunnitelmassa väistynyt ja sille on tarkoitus etsiä paikkaa Niihamasta.⁸³ Vuoden 2018 alussa tenniskenttien paikalle avattiin Kauppi Sport Center. Tiloissa on muun muassa runsaasti monitoimikenttiä, alueen urheiluhallintoa sekä liikuntapainotteinen päiväkot.

Suunnittelukilpailu käynnisti Kaupin muodostumisen useiden lajien harrastepaikaksi. Kilpailun järjestäminen on jo itsessään osoitus siitä tahtotilasta, mikä kaupungilla on Kaupin kehittämistä kohtaan ollut. Samalla kun Kauppia koskien on laadittu suunnitelmia, on se muodostunut osin sattumanvaraisesti sellaiseksi kokonaisuudeksi, joka se on nyt. Vuosikymmenten varrella kunkin ajan muotilajit ovat löytäneet paikkansa Kaupista, ja toisaalta vanhat rakenteet ovat osin saaneet väistyä uusien tieltä.

⁸³ Aamulehti 18.12.2015.

6. Niihama

Niihama kattaa valtaosan Kauppi-Niihaman pinta-alasta. Kauppi on alueen länsipäädyssä, ja yli kaksi kolmasosaa koko alueesta on Niihamaa. Alueella on paljon metsää ja luontopolkuja, mutta myös urheilu- ja harrastemahdollisuuksia. Niihaman eteläosassa sijaitsee järvet, Alasjärvi ja Toritunjärvi pohjoispuolella Pikku-Niihama.

6.1 Entistä viljelymaisemaa

Niihama on ollut maatalousmaisemaa vielä toiseen maailmansotaan saakka. Kulkuyhteydet alueelle ovat olleet vaatimattomat, ja Niihaman voisi kuvailla olleen paljon kauempana kaupungin keskustasta kuin mitä se tänä päivänä on. Niihama kuului osaksi maatalousvaltaisen Messukylän pitäjää aina vuoteen 1947 saakka. Osana Messukylää Niihamalla on pitkät perinteet, sillä se on ollut Messukylän talojen niittymaana jo 1700-luvulta alkaen. Maisema on kokenut suuren muutoksen 1900-luvun aikana. Vuosisadan alkupuolella Niihama oli vielä agraaria maisemaa. Maatalous siirtyi pois Niihamasta pian sen jälkeen, kun se liitettiin osaksi Tamperetta. Nykyisin merkit maataloudesta ovat hävinneet maisemasta lähes kokonaan. Pellot ovat korvautuneet kauttaaltaan metsillä. Niihamassa on säilynyt vain joitain avoimempia paikkoja entisillä peltoaukeiden kohdilla. Nämä avoimet kohdat ovat jäänteitä alueen maatalouskäytöstä.⁸⁴

Tiestö alueella on suurimmaksi osaksi kapeaa soratietä ja tieverkosto ei ole kovin tiheä. Niihaman läpi, Valtatieltä 12 kohti Näsijärveä johtaa kolme tietä, Toimelankatu-Toimelantie, Soukonvuorenkatu ja Niihamankatu-Luhtaantie. Alueen läpi itä-länsi suunnassa ei ole juurikaan tieverkostoa. Mielenkiintoinen yksityiskohta on kuitenkin se, että Niihaman tieverkosto noudattelee vanhojen peltoteiden linjauksia ja viljelyajan jälkeen perustetut tiet ovat vanhojen

⁸⁴Ilmakuvat 1946-1966.

peltotilkkujen paikalla. Avoimia kohtia ja vanhoja kulkuväyliä on hyödynnetty tieverkkoa luotaessa.⁸⁵

Maatalouden päätyttyä Niihamassa on entiset pellot suurimmaksi osaksi metsitetty tai metsittyneet, ja alue on kokonaisuudessaan hyvin metsäinen. Metsätyyppejä on lukuisia, osa metsistä on talousmetsää, mutta alueella on myös merkittäviä lehtometsiä ja luonnonsuojelualue. Oman lisänsä metsämaisemaan tuovat myös alueen halki kulkeva selänne, ja siitä johtuvat korkeuserot, erityisesti Soukonvuori.

6.2 Vapaa-ajan vietto

Niihamassa on jonkin verran asuinrakennuksia, mutta asuminen alueella on hyvin pienimuotoista. Vanhojen mautilojen päärakennukset ovat saaneet uusia käyttötarkoituksia muun muassa siirtolapuutarhayhteisön kerhotalona sekä hiihtomajana. Niihaman maja Pikku-Niihaman rannalla on entinen tilan päärakennus, joka toimii nykyisin hiihtoväen taukopaikkana ja retkeilijöiden makkaranpaistopisteenä. Majalle johtaa kattava latu- ja luontopolkuverkosto, minkä vuoksi se on hyvin suosittu liikkujien keskuudessa. Kaupunki omistaa rakennuksen, mutta kahvilatoiminta on yksityisen yrittäjän pyörittämää. Niihaman valaistujen reittien lisäksi polut ja muut reitit myös hyvin suosittuja kävelijöiden, maastopyöräilijöiden, hiihtäjien ja lumikenkäilijöiden keskuudessa.

Näsijärven rannalla Niihamassa on runsaasti kesämökkejä, samoin niitä on isoimman järven, Alasjärven ympäristössä. Alasjärven rannassa on myös suosittu uimaranta. Niihama sijaitsee lähellä Tampereen keskustaa, mutta se on samalla hyvin rauhallinen paikka mökkeilylle, Näsijärven rantaan on vain 6km matka keskustasta, Alasjärvelle vielä vähemmän.

⁸⁵Ilmakuvat 1946-1966.

Suuren infrastruktuurin vaativat urheilurakenteet ovat löytäneet paikan Niihamasta. Ratsastustalleja Niihamassa on kaksi, Niihama Riding ja Harmoniatalli. Molemmat tarjoavat ratsastustunteja ja hevostoimintaa kaupunkilaisille. Talleilla sijaitsee laajoja kenttäratsastuksen vaatimia kenttiä ja maneesit. Koiraharrastajia palvelee koiraurheilukeskus ja palveluskoirakenttä. Koirahalli on valmistunut vuonna 2017 ja tarjoaa mahdollisuuden harrastustoimintaan vuoden ympäri.

Niihaman järvet antavat mahdollisuudet monenlaisiin harrastuksiin. Vesiurheilua harrastavat voivat vesihiihtää ja sup-lautailua Niihaman vesiurheilukeskuksessa. Keskuksessa järjestetään myös kilpailuja. Pikku-Niihamaa kiertää 3km luontopolku. Polku lähtee hiihtomajalta ja kiertää järven. Kierroksen aikana voi halutessaan etsiä alueen luonnosta kertovia rasteja.

Tammer Golf ry:llä on golfkenttä Niihamassa, Alasjärven kupeessa. Kenttä rajautuu Valtatiehen 12. Yhdistys on perustettu vuonna 1965 ja tuolloin alettiin etsiä sopivaa paikkaa kenttää varten. Seuraavana vuonna alettiin Niihamasta vuokratulle tontille suunnitella salaojitusta ja kaivaa sitä. Raivaustyötä ja maanmuokkausta suoritettiin yhteensä 11 hehtaarin alueella, mutta suurin osa maastosta oli tehdystä työstä huolimatta huonokuntoista ja alkuun jouduttiin pelaamaan yhdellä radalla. Soinen maasto ja säät asettivat haasteensa, ja ensimmäinen kenttämestari alkoi vuodesta 1968 alkaen parantaa viheriöintimahdollisuuksia.⁸⁶

Paikalliset yritykset ostivat heti ensimmäiset seitsemän kaupan tullutta rataa. Ostajina olivat muun muassa Tampella, Finlayson ja Nokia. Kun kenttä vihittiin virallisesti käyttöön vuonna 1969, oli ratoja yhteensä yhdeksän. Kenttää kehitettiin ja kasvatettiin huomattavasti seuraavien vuosikymmenten aikana, 1987 päästiin pelaamaan 18-rataisella kentällä ja pari vuotta myöhemmin ratoihin saatiin bunkkereita ja vesiesteitä.⁸⁷

⁸⁶Tammer-Golf ry, 2018.

⁸⁷Tammer-Golf ry, 2018.

Alkuun puitteet olivat vaatimattomat, kun klubitalon virkaa toimitti VR:n vanha junanvaunu, jossa oli konevarasto ja kioski. Vuonna 1979 arkkitehti Ilkka Pyykölle annettiin tehtäväksi suunnitella klubitalo, joka valmistui vuonna 1983. Klubitalo suunniteltiin muutamaa sataa pelaajaa palvelemaan, mutta lajin kasvaessa aloi puhe uuden suuremman klubitalon rakentamisesta. Uusi klubirakennus valmistui kymmenen vuotta edeltäjänsä jälkeen, vuonna 1993. Vanha klubirakennus otettiin tuossa vaiheessa huoltohalliksi. Huoltoa varten rakennettiin kuitenkin asianmukaisempi rakennus vuonna 2004 ja vanhan klubirakennuksen saneeraus aloitettiin. Nykyisin siinä on toimisto, varustekauppa ja varastotiloja. ⁸⁸

6.3 Mukautuva maisema

Niihama on historiansa alkuajoista saakka ollut alueena aliarvostettu. Messukylän talot käyttivät sitä niittynään, mutta asumista siellä tuskin on ollut. Maanviljelykseen sitä käytettiin vielä maailmansotien välisenä aikana, mutta peltotilkut olivat rikkonaisia ja alueella oli vain muutamia rakennuksia. Niihama ei esiinny kunnalliskertomusten tasolla juuri koskaan, vaan se on syrjäytetty ja unohdettu jollain tapaa.

Niihamalle ominaista on sen mukautuvuus. 1960-luvulta alkaen sen maille on sijoitettu erilaisia toimintoja, joille olisi voinut olla vaikea löytää paikkaa muualta. Golfin peluu, ratsastusmahdollisuudet, koiraharrastus ja vesiurheilu vaativat tilaa ja rauhaa, ja Niihamasta sitä on löytynyt. Hatanpään siirtolapuutarhaa siirrettäessä 1970-luvulla sopiva paikka osoitettiin Niihamasta. Alue on ollut tietyllä tavoin vapaata riistaa tarvitseville, ja sinne on kehittynyt sinne tänne erilaisia toimintoja ja rakenteita. Niihama on kehittynyt tarpeiden mukaan, mutta samalla se ei ole saanut aivan sitä arvostusta minkä se ansaitsisi. Luonnonsuojelualuekin on pienempi, kuin se olisi voinut olla, sillä alueelle haluttiin jättää muuntelumahdollisuuksia. Valtatiet 12 ja 9 ovat rajanneet Niihaman tiukasti omaksi kokonaisuudekseen. Alueeseen kohdistuu

⁸⁸Tammer-Golf ry, 2018.

muutospaineita ja sen maille on suunniteltu muun muassa leirintäalueen perustamista.

7. Huoli luonnosta ja maisemasta

Kaupin metsien muuttuessa, ja toisaalta luonnonsuojelun noustessa yleiseksi keskustelunaiheeksi, alkoi lehdissä näkyä huoli metsäluonnon säilymisestä. Kaupissa maisema ei 1960-luvulle tultaessa enää ollut samanlaista kuin ennen. Urheilulajien monipuolinen kirjo oli vallannut alueen ja hiihtolatujen verkosto alati kasvoi. Muutamassa vuosikymmenessä avoimien niittyjen, luonnontilaisten metsien ja alueen viimeisten maatilojen tilalle oli noussut jalkapallokenttä, pesäpallokenttä, keilahalli, vinttikoirarata, ampumarata ja niin edelleen. Urheiluväen haaveet toteutuivat ja Kaupista tuli kaupunkilaisten leikkikenttä, moista harrastusmahdollisuuksien keskittymää ei ollut missään muualla koko kaupungissa.

Urheilumahdollisuuksien monipuolisuudella oli kääntöpuolensa. Samaan aikaan, kun kaupunkilaiset saivat iloita lisääntyneen vapaa-ajan kanssa samaa tahtia kasvaneista vapaa-ajanviettomahdollisuuksistaan, huomattiin että ihmistoiminnalla on vaikutusta luontoon. Tuhottua luontoa ei saa, ainakaan kovin nopeasti, jos koskaan, palautettua alkuperäisen laiseksi. Paljon metsää ja niittyjä hävisi urheilurakentamisen alta.

Tampere-seuran julkaisemassa Tammerkoski-lehdessä on muutamia Kauppiin ja erityisesti sen luontoon liittyviä kirjoituksia. Kehittämistä koskevat kirjoitukset ovat pääsääntöisesti 1950 ja 1960 -luvulta. Samalla 1960 ja etenkin 1970 - luvuilla julkaistut tekstit koskevat alueen luonnonarvoja ja sen muuttuvaa maisemaa. Näissä teksteissä luonto näyttäytyy ihmiselle tärkeänä hyvinvoinninlähteenä ja virkistykseen tarjoajana. Samassa yhteydessä huoli luonnon säilymisestä nousee teksteissä esiin.

Teksteissä on kaksi eri näkökulmaa alueen luontoon. Ensimmäinen näkökulma on ympäristönsuojelullinen, siinä perustellaan luonnon itseisarvoa, esimerkiksi sen kasvillisuuden säilyttämisen tärkeyttä tai luonnon rauhoittamista. Yhtä poikkeusta lukuun ottamatta tekstit ovat ympäristönsuojelullisia.

Toinen näkökulma lähtee enemmän ihmisestä, ajatus on että ihminen itse nauttii enemmän luonnontilaisesta paikasta tai kauniista maisemista, ja elinympäristöä tulisi sen vuoksi suojella. Tällainen näkökulma on Elvi Tannerin Tule tänne tamperelainen -tekstissä, joka on julkaistu Tammerkoski-lehdessä vuonna 1973.

89

Elvi Tanner kuvailee luontoa toisaalta ihmiselle luontaisena paikkana ja toisaalta jonakin ihmisestä erillisenä. Luonto kuuluu meille, ja me voimme käyttää sitä omaksi hyödyksemme. Voimme samalla ehkä jopa oppia jotakin, emme ehkä niinkään luonnosta vaan itsestämme. Kuvailu on runollista ja monisyistä, se saa lukijan katsomaan luontoa uudella tavalla, havahtumaan siihen, että ympärillämme on jotain täysin korvaamatonta. Se on ”Suuren lääkärin lääkemääräys”, jotakin annettua, markan rahalla (bussilipun hinta) saatavissa olevaa, ja elintärkeää. Meillä on lupa, ehkä jopa velvoite nauttia siitä. Tanner perustelee Kauppiin menemistä sen terveysvaikutuksilla, niillä kiistattomilla hyödyillä joita ihminen saa siellä vieraillessaan.⁹⁰

Tanner ei kertaakaan mainitse luonnonsuojelua, tai ihmisen vastuuta luonnosta. Useissa Tammerkoski-lehden artikkeleissa oltiin huolissaan Kaupin maisemasta, sen luonnosta, roskaamisesta, oksien katkomisesta jne. Tanner puhuu kuitenkin yksisuuntaisesti, siitä miten me voimme hyötyä luonnosta. Kuitenkin, Tannerin teksti on manifesti luonnolle, sen ihmeellisyydelle ja monimuotoisuudelle. Vaikka tekstissä ei suoraan puhuta luonnon itseisarvosta, se on sisäänkirjoitettuna jokaiseen virkkeeseen.⁹¹

Teksti on hyvin ajankohtainen. Vihreiden vyöhykkeiden tärkeys kaupunkilaisille on edelleen kaupungin huulilla, kun he puntaroivat kaupungin laajenemispaineiden ja metsien säilymisen välillä. Tannerin tekstissä esitellään sellaisia tunteita, joita nykyisen tietokoneruudun sinivalon kajoa päivät tuijottava ihminen ei pysty saamaan juuri muualla kuin yhteydessä luontoon. Tanner kuvailee mittasuhteita, jotka elämä saa, kun oleilee luonnossa, sitä miten asiat

⁸⁹Tanner, 1973.

⁹⁰Tanner, 1973.

⁹¹Tanner, 1973.

ikään kuin loksahtavat paikoilleen. Nykyisessä mindfulnessin ja joogan täyttämässä yhteiskunnassa Tannerin ajatukset tuntuvat tutuilta – hyvinvointimme ei itseasiassa tarvitsekaan monimutkaisia ja kalliita rakennelmia- tarvitaan ainoastaan kosketus ikiaikaiseen luontoon, paikkaan joka on helposti saavutettavissa työpäivän päätteeksi, jonne voi jättää maalliset murheensa, jossa on jotakin pyhää.

Kauppi esiintyy Tammerkoski-lehden sivuilla eräänlaisena paratiisina, viimeisenä vihreänä keitana muuten niin täyteen rakennetun kaupungin kyljessä. Kauppi on kuitenkin onnistunut säilyttämään kaupungin laajenemispaineiden ja urheilurakenteiden vaatimusten paineessa ominaispiirteensä. Sieltä löytyy paitsi mahdollisuudet uintiin, lenkkeilyyn, hiihtoon, palloiluun ja moniin muihin urheilulajeihin, myös tilaisuus päästä koskemattomaan luontoon. Kaupista löytyy edelleen talousmetsän lisäksi luonnontilaista metsää, ja jonkin verran avointa maisemaa niittyjen ja rantojen muodossa.

Tampereen kaupunki laajenee alati, samoin kaupunkilaisten tarpeet kasvavat, ja tämä on kohdistanut muutospaineita myös Kauppiin. Samalla päättävät tahot ymmärtävät Kaupin kaltaisen monipuolisen ulkoilu- ja vapaa-ajanviettopaikan suomat arvot. Luonnon tuomista terveyshyödyistä puhutaan kenties enemmän kuin koskaan. Tamperelaisille ei ole tarjolla toista yhtä suurta ja monipuolista aluetta, joka mahdollistaisi yhteyden luontoon. Vaikka tamperelainen tehdastyö on vaihtunut toimistotyöhön, on kaipuu luontoon säilynyt muuttumattomana.

8. Johtopäätökset

Kaupin kansanpuisto heijastelee yhteiskunnan kehitystä ja teollisuuskaupungin historiaa. Se on virkistystehostuksensa alkuvaiheista saakka ollut teollisuuskaupungin vihreät keuhkot, jonne raskasta työtä tekevät tamperelaiset ovat voineet paeta virkistymään ja hengittämään raikasta metsäilmaa. Sotien jälkeisen kansakunnan toipumisen aikana Kaupista muodostui urheilurakentamisen paratiisi, sieltä löytyi paikka monelle suurta tilaa vaativalle urheilulajille ja kilpailutoiminnalle ja sen rooli kaupunkilaisten virkistäjänä voimistui entisestään.

Kaupin kansanpuisto eroaa merkittävästi monista muista kansanpuistoista, kuten Tampereen ylpeydestä Pyynikistä tai Turun Ruissalosta. Molemmat edellä mainituista ovat olleet ensin kaupungin porvarin kesäpaikkoina huviloineen ja puistoineen ja niihin on myöhemmin suunniteltu erityisiä alueita työväestön virkistystä varten. Tyypillisiä rakenteita tällaisille työväen virkistykseen tarkoitetuille kansanpuistoille ovat olleet muun muassa tanssilavat ja näkötornit. Toiminnot ja rakenteet on annettu ylhäältä päin kaupungin päättäjien toimesta, ja samalla työväestöä edustaneiden seurojen ja yhdistysten ajatuksia kuunnelleen.

Kauppi on muodostunut huomattavasti esikuviaan vapaammin, ja monella tapaa myös vähän sattumalta. Esimerkiksi näkötorni on rakennettu vedenpuhdistuksen ehdoilla, vesitornin katolle päätettiin toteuttaa näköalatasanne. Rakennus on kuitenkin luonteeltaan ensisijaisesti osa vedenpuhdistusjärjestelmää. Alueen virkistyskäyttö on varhaisimmassa vaiheessa ollut suunnittelematonta, alueelle on menty kera kahvipannujen tai jalkapallon ja siellä on vietetty aikaa vailla varsinaista virkistysstatusta tai puitteita vapaa-ajan toiminnoille.

Kaupin perusajatus on tismalleen sama, kuin muidenkin kansanpuistojen, tarjota paikka (teollisuus)työväestölle viettää vapaa-aikaa paikassa, jossa voi olla rennosti ja vapaasti. Tällaista mahdollisuutta ei ollut rakennetuissa

kaupunkipuistoissa, joissa nurmikkojen tuli pysyä talleamattomina ja äänenvoimakkuuden matalana. Kauppi oli tarpeeksi etäällä, jotta sen ilma oli raitista hengittää, mutta kuitenkin tarpeeksi lähellä, jotta sinne voitiin liikkua jalan. Arkistolähteistä ei löytynyt tarkkaa tilastoa siitä, miten paljon väkeä Kaupissa on sen varhaisvaiheessa kunakin vuonna käynyt, mutta muistitiedon mukaan sen rannat ovat muistuttaneet ”tilkkutäkkejä”, niin täynnä ne olivat työväkeä riippumattoineen ja kahvipannuineen.⁹²

Kaupilla on ollut myös epäonnea ja sattumaa matkassa, etenkin historiansa alkuaikoina. Rauhaniemen kansankylpylä ei koskaan saanut esikuvansa Palomäen uimalaitoksen mukaisia uimaratoja veteen, vaan ne jäivät toteuttamatta. Samoin huonoa onnea oli hyppyrimäen rakentamisessa, talvisodan ilmahälytys sireenit keskeyttivät rakentamisen lopullisesti, ja hyppyrimäki jäi saamatta. Alueesta ei monen mutkan vuoksi ole muodostunut aivan sitä millainen sen on suunniteltu olevan. Kaupin vahvuutena voidaan pitää sen kykyä mukautua. Kaupilla ei ole missään vaiheessa virkistystahistoriaansa ollut yhtä stabiilia otolilaa, vaan se on ollut alati muuttuva ja kehittyvä, osin sattuman ja osin suunnitelmallisuuden perusteella. Jokainen kehitysvaihe on jättänyt jälkensä alueeseen ja juuri tämä muutos ja mukautuvuus – eräänlainen hybridiys – tekee Kaupista Kaupin.

Kaupin erilaisuus suhteessa muihin kansanpuistoihin aiheutti tutkijalle tiettyjä haasteita. Oli mahdotonta sovittaa aluetta osaksi sellaista tarinaa minkä osa se ei ole. Kansanpuistojen kulta-aikaa on ollut vuosisadan vaihde ja 1900-luvun alun vuosikymmenet, mutta noihin aikoihin Kaupissa ei ole tapahtunut juuri mitään. Ensimmäiset kiinteät rakenteet joista löysin arkistosta tietoa ovat Rauhaniemen kansankylpylä ja Vanha Vesitorni, molemmat 1920-luvun lopulta. Tätä ennen alue on ollut ”tiettömän taipaleen takana” ja siellä on ollut von Bonsdorffin yksinäinen kesähuvila.⁹³ Kunnalliskertomuksista alueesta ei noilta ajoilta löydä mitään tietoa. Erinäisiä lähteitä yhdistelemällä olen kuitenkin päässyt kohtalaisen tarkkaan käsitykseen siitä, millainen alueen varhainen historia on ollut.

⁹²Kivi, 1968, 268.

⁹³Sinisalo, U., 1965, 141-144.

Sotien jälkeinen pyrkimys hitsata kansakunta yhteen urheilun avulla näkyy myös Kaupissa. Olen jakanut alueen historian kahteen vaiheeseen, varhaisen kehityksen aikaan, jossa on paljon yhteneväisyyttä, mutta samalla paljon eroavaisuutta muihin kansanpuistoihin ja voimakkaan kehityksen aikaan, joka lasken alkaneen Kaupin urheilupuiston suunnittelukilpailun julkistamisesta. Vaikka tamperelaiset vaurastuivat 1960-luvulla ja ostivat ympäryskunnista mökkitontteja, ei Kauppi jäänyt unohduksiin. Sen parantuneet urheilumahdollisuudet muun muassa palloilulajien ja hiihtourheilun harrastamisen suhteen houkuttivat kaupunkilaisia paikalle ja käyttäjäkunta kasvoi.

Kauppi on jäänyt kunnalliskertomuksissa huomiotta melkein kokonaan. Sen kehittäminen on noussut kaupungin keskusteluihin vasta sotien jälkeisinä vuosikymmeninä. Osittain tätä selittää kaupungin kruununjalokivi, Pyynikki, joka oli kaupungin teollistuneen ajan merkittävin virkistysalue. Pyynikin kehittämiseen satsattiin voimakkaasti ja se muodostui tyypilliseksi kansanpuistoksi. Kauppi jäi paljon vähemmälle huomiolle. Kaupungin kasvaessa Pyynikki ei tilanahtautensa vuoksi enää pystynyt täyttämään kasvaneita tarpeita ja katseet kohdistuivat Kauppiin. Sotien jälkeisenä aikana Kauppi on muodostunut kaupungin merkittävimmäksi urheilualueeksi ohi Pyynikin.

Samalla kun Kauppi on kehittynyt kohti nykyistä muotoaan, on sen tulevaisuus puhuttanut tamperelaisia. Tarkastelin Tammerkoski-lehtien Kauppia koskevaa kirjoittelua, ja teksteissä toistuu muutamat teemat. Muuttuva Kauppi on kirvoittanut keskustelua, ja lehdessä esitellään omia parannusehdotuksia aluetta varten. Ehdotukset ovat osin hyvin realistisia, esimerkkinä voisi mainita ajatuksen betonisen uimalaiturin rakentamisesta (Tammerkoski 9/1968). Osa kirjoituksista on alueen historiaa koskevia, ne käsittelevät Rauhaniemen historiaa (5/1965) tai hyppyrimäkien rakentamisaikeita (12/1986), joita on haluttu esitellä lukijoille.

Samalla kun alue on kehittynyt, on sen tulevaisuus aiheuttanut myös huolta. Lehdessä on useita alueen luonnonsuojelua koskevia kannanottoja ja osassa tulee esiin luonnon itseisarvo. 1960-1970-luvulla luonnonsuojelu alkoi nostaa päätään, ja Kauppia koskeva luonnonsuojelukeskustelu on osa kansallista ja kansainvälistä diskurssia. Luonnonsuojelupuhetta leimasi pelko maisemassa ja luonnossa tapahtuvista muutoksista, ja siitä, etteivät nämä muutokset olisi enää myöhemmin peruutettavissa. Nykykeskustelussa esiintyy usein ajatus luonnossa oleilun vaikutuksista ihmisen terveydelle. Aihe ei kuitenkaan ole ihan uusi, sillä tamperelainen runoilija Elvi Tanner on jo lähes puoli vuosisataa sitten kirjoittanut aiheesta Tammerkosken sivuilla (Tammerkoski 7-8/1973).

Kauppi-Niihamasta puhuttaessa ei voida sivuuttaa sen laajuutta. Kauppi-Niihaman pinta-ala on noin 17 km², ja pinta-alallisesti alue on noin 20 kertaa Pyynekin kokoinen. Suurelle alueelle mahtuu paljon erilaisia urheilurakenteita sekä luonnontilaista maisemaa, mikä vaikeuttaa sen kuvailua kovin lyhyesti. Alueelle on jo lähes sadan vuoden ajan rakennettu uusia virkistysmahdollisuuksia. Lajit kuten hiihto, jalkapallo, pesäpallo ja golf ovat löytäneet kotinsa alueelta. Myös pienemmät lajit kuten jousiammunta tai vesiturheilu ovat edustettuina. Alue on keskeinen myös eläimiin liittyvien urheilulajien harrastajille, siellä sijaitsee vinttikoirarata, palveluskoirakenttä ja -halli sekä kaksi ratsastustallia.

Kaupin maisemalle ovat ominaista sen vaihtelevat metsät, korkeuserot, rannat ja urheilurakenteet. Urheilukenttäkokonaisuus Keskussairaalan takana sekä golfkenttä Teiskontien varrella ovat suuremmat yhtenäiset urheilurakenteet, mutta muutoin urheilurakenteet ovat maisemassa pistemäisinä. Metsiä alueella on runsaasti ja eri metsätyypit ovat hyvin edustettuina. Metsät ovat saaneet viimeisten vuosikymmenten aikana yhä keskeisemmän roolin maisemassa, sillä alueella on ollut aiemmin nykyistä enemmän myös avoimia niittymäisiä paikkoja ja paljaita kalliolakia, sekä näiden aiheuttamia pitkiä näkymälinjoja. Nykyisin näkymälinjoja ei juurikaan ole, vaan maisema on aiempaa sulkeutuneempi. Jääkauden jälkeen Kaupissa on runsaasti korkeuseroja, Tamperetta halkoo kaksi vesistöjä halkovaa moreeniselännettä, joista toinen sijaitsee alueella.

Koko alueen pohjoisreuna rajoittuu Näsijärveen, ja rannat ovat keskeinen osa alueen maisemaa ja virkistyskäyttöä.

Luonnonolosuhteiltaan alue on monipuolinen kokonaisuus. Suurin osa metsistä ei nauti suojelustatusta, mutta pieni osa on suojeltu vuonna 2011 Soukonvuoren luonnonsuojelualueeksi. Tämä 45ha käsittävä alue on lajistoltaan hyvin monipuolinen. Suojelualueella metsien hoitoa ja käyttöä pyritään ohjaamaan. Koko Kauppi-Niihaman metsille on laadittu hoito- ja käyttö suunnitelma ja sen luonnonarvoja on tutkittu. Vanhat, satavuotiaat metsät ovat siis saaneet ansaitsemaansa huomiota ennen tämän tutkimuksen toteuttamista ja metsiä vain sivutaan tutkimuksessa.

Alue on kaupunkilaisten keskeisin, monipuolisin ja laajin virkistyspaikka. Se tarjoaa mahdollisuudet urheiluun ja ulkoiluun ympäri vuoden. Alue on keskeisellä paikalla lähellä keskustaa ja omaa pitkän historian teollisuuskaupungin vihreinä keuhkoina. Jo monta sukupolvea tamperelaisia on käynyt alueella virkistymässä ja hengittämässä raitista metsäilmaa. Alueen käyttötarkoitus on jo vuosikymmenten ajan pysynyt samana ja useat maisemaa määrittävistä virkistysrakenteista kantaa mukanaan alueen historiaa. Samalla alue on muuttunut jatkuvasti eikä sillä ole missään vaiheessa historiaansa ollut yhtä pysyvää olotilaa. Kauppi ei ole saanut samanlaista tunnettuutta kansanpuistona kuin Pyynikki tai Ruissalo ja se on monipuolisuudessaan ja värikkäässä historiassaan yllättänyt ainakin ulkopaikkakuntalaisen tutkijan.

9. Lähteet

Aamulehti, Kaupin pesäpallostadionille ehdotetaan uutta paikkaa, Pekka Aalto, 18.12.2015. Tampere.

<https://www.aamulehti.fi/urheilu/kaupin-pesapallostadionille-ehdotetaan-uutta-paikkaa-23303257/>

Linkki tarkastettu 13.4.2018.

Anttila, Anu-Hanna, Leisure as a matter of politics: the construction of the Finnish democratic model of tourism from the 1940s to the 1970s, *Journal of Tourism History*, Volume 5, 2013 Issue 3, Nordic Tourism, 2013.

Autio, Hanna-Leena, Miten tubia hoidettiin, Koskesta voimaa, Tampereen kaupungin elinkeinokeskus, 1999.

<http://www15.uta.fi/koskivoimaa/kaupunki/1900-18/tubib.htm>

Linkki tarkastettu 13.4.2018.

Halonen, Minna, Tampereen yliopistollisen keskussairaala-alueen rakennusinventointi, liite Kiinteistöraportti, Tays, 2006.

<http://siiri.tampere.fi/displayContent.do?disposition=attachment&type=master&uri=http://siiri.tampere.fi/content/20161001/14770405206350.pdf>

Linkki tarkastettu 12.2.2018

Harjula, Minna, *Tehdaskaupungin takapihat*, Ympäristö ja terveys Tampereella 1880-1939, Tampereen Historiallisen Seuran julkaisuja XVII, Tampere, 2003.

Hautamäki, Ranja ja suunnittelupalvelut ja kansallisen kaupunkipuiston tarveselvityksen suunnitteluryhmä (toim.), Kansallisen kaupunkipuiston tarveselvitys, Tampereen kaupunki / Kaupunkiympäristön kehittäminen Julkaisuja 5/2015, Tampere 2005.

https://www.tampere.fi/tiedostot/t/Zgv0Q45Gd/KKP_tarveselvitys_netti.pdf

Linkki tarkastettu 24.4.2018

Hautamäki, Ranja ja suunnittelupalvelut ja kansallisen kaupunkipuiston tarveselvityksen suunnitteluryhmä (toim.), *Tampereen tarina*, Tampereen kaupunki / Kaupunkiympäristön kehittäminen, Julkaisuja 5/2015, Tampere 2015.

https://www.tampere.fi/liitteet/t/bV6J59ALc/Tampereen_tarina.pdf

Linkki tarkastettu 24.4.2018

Hietala, Päivi, Karttapohjaisen kyselyn käyttäminen Kauppi-Niihaman ja Pyynikin osallistavassa taajamametsäsuunnitelmassa, Tampereen Ammattikorkeakoulu, 2013.

https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/56435/Hietala_Paivi.pdf?sequence=2&isAllowed=y

Linkki tarkastettu 19.1.2018

Häyrynen, Maunu, *Maisemapuistosta reformipuistoon*, Helsingin kaupunkipuistot ja puistopolitiikka 1880-luvulta 1930-luvulle, Helsinki-Seura, Entisaikain Helsinki XIV, Helsinki, 1994

Juuti, Petri & Katko, Tapio, *Ernomane vesitehras*, Tampereen kaupungin vesilaitos 1835-1998, Tampereen kaupungin vesilaitos, Tampere, 1998.

http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/66324/ernomane_vesitehras_1998.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Linkki tarkastettu 12.2.2018

Kaupin luonnonpuiston suunnittelukilpailun palkintolautakunnan pitämien kokousten kokouspöytäkirja n:o 2815, Tampereen kaupungin rakennustoimisto, 1954. Tampereen kaupunginarkisto.

Kaupin urheilupuiston suunnitelmaluonnos 857. Kunnanhallituksen kokouspöytäkirja 13.7.1956, \$1853. Tampereen kaupunginarkisto.

Kauppi-Niihaman ortoilmakuvat vuosilta 1946, 1956, 1966, 1974, 1987, 1995, 2011, 2015 ja 2016. Tampereen kaupunki, Kaupunkiympäristön suunnittelu.

Kauppi-Niihaman osayleiskaava-alueen Kulttuuriympäristöinventointi
<http://docplayer.fi/3792897-Kauppi-niihaman-osayleiskaava.html>

Kauppi-Niihaman osayleiskaava, selostus. Tampereen kaupunki,
suunnittelupalvelut, yleiskaavasuunnittelu, 2008.

https://www.tampere.fi/liitteet/k/unnamed_9560/selostus_liitteineen_20110512.pdf

Linkki tarkastettu 25.4.2018

Kivi, Erkki, Kaupinajan kansanpuistoa kehittämään, Tammerkoski 9/1968,
Tampere-seura, 1968.

Kuusinen, Urpo, Hyppyrimäen rakennus Kaupinojalla pysähtyi
ilmahälytys sireenien soidessa, Tammerkoski 1/1966, Tampere-seura, 1966.

Niemi, Leena, Pelon aika, Koskesta voimaa, Tampereen kaupungin
elinkeinokeskus, 1999.

<http://www15.uta.fi/koskivoimaa/valta/1918-40/pelonaika.htm>

Linkki tarkastettu 13.4.2018

Lappalainen, Pentti, Kansalaistoiminta ja kansalaisyhteiskunta,
Kansalaisyhteiskunta 1/2010, Kansalaisyhteiskunnan tutkimuksen seura.

https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/51785/KY2010-1_paakirjoitus.pdf?sequence=1 Linkki tarkastettu 11.1.2018.

Mäkelä, Miinu, Hatanpään siirtolapuutarha – Uraauurtavaa työtä
siirtolapuutarhaliikkeen saralla, Koskesta Voimaa -verkkójulkaisu, 1999a.

<http://www15.uta.fi/koskivoimaa/arki/1918-40/hatanpaa.htm>

Linkki tarkastettu 12.4.2018

Mäkelä, Miinu, Niihaman siirtolapuutarha – kasvun tieltä rauhallisemmille rannoille, Koskesta voimaa, Tampereen kaupungin elinkeinokeskus, 1999b.

<http://www15.uta.fi/koskivoimaa/arki/1918-40/niihama.htm>

Linkki tarkastettu 12.4.2018

Mäkelä, Miinu, Litukan siirtolapuutarha – kaatopaikasta kesäparatiisiksi, Koskesta voimaa, Tampereen kaupungin elinkeinokeskus, 1999c.

<http://www15.uta.fi/koskivoimaa/arki/1918-40/litukka.htm>

Linkki tarkastettu 13.4.2018

Pirkanmaan museoiden Siiri-tietopalvelu: Rakennetun ympäristön kohde

Kauppi sairaala - Koljontie 3 - Parantolankatu 4 - Parantolankatu 6

<http://siiri.tampere.fi/displayObject.do?uri=http%3A%2F%2Fwww.profium.com%2Farchive%2FArchivedObject-A91515AD-BCAF-A9A9-24EA-D0A0EA2AADAE>

Linkki tarkastettu 24.4.2018

Pirkanmaan museoiden Siiri-tietopalvelu: Kaupin sotasairaalan muistomerkki

<http://siiri.tampere.fi/displayObject.do?uri=http://www.profium.com/archive/ArchivedObject-EE3AA3F0-3241-8AFA-DE02-C542686F1BDB>

Linkki tarkastettu 24.4.2018

Seppänen, Anne, Populaarikulttuuri Sosiaalistumisväylänä, Tampereen työväestön julkiset huvit 1870-luvulta vuoteen 1917. Tampereen yliopisto, Tampere, 2000. <http://urn.fi/urn:isbn:951-44-4979-7>

Linkki tarkastettu 12.2.2018

Sinisalo, Seppo, Tamperelaiset mäkipuuhat, Tammerkoski 12/1986, Tampere-seura, 1986.

Sinisalo, Unto, Rauhaniemen ja Romsinlahden vaiheita ja asukkaita sadan vuoden ajalta, Tammerkoski 5/1965, Tampere-seura, 1965.

Suodenjoki, Sami, Rauhaniemen uimaranta, Koskesta voimaa, Tampereen kaupungin elinkeinokeskus, 1999.

<http://www15.uta.fi/koskivoimaa/kulttuuri/1918-40/rauhaniemi.htm>

Linkki tarkastettu 18.4.2018

Tammer-Golf ry historia, Tammer-Golf ry, 2018.

<https://www.tammer-golf.fi/toiminta/historia/>

Linkki tarkastettu 13.4.2018

Tampereen kaupungin karttapalvelun paikkatietoaineisto

kartat.tampere.fi/oskari

Linkki tarkastettu 25.4.2018

Tampereen kaupunki, Tampere.fi, Asuminen ja ympäristö, Ympäristö ja luonto, Luonnonsuojelu, Luonnonsuojelualueet, Soukonvuori, 2018.

<https://www.tampere.fi/asuminen-ja-ymparisto/ymparisto-ja-luonto/luonnonsuojelu/luonnonsuojelualueet/soukonvuori.html>

Linkki tarkastettu 24.4.2018.

Tampereen nykytaiteen museo, Tampereen muistolaatat ja muut muistomerkit, Ilmatorjunnan muistolaatta 1999, Tampereen kaupunki 2006.

<https://www.tampere.fi/ekstrat/taidemuseo/muistomerkit/ilmatorj.html>

Linkki tarkastettu 13.4.2018.

Tampereen talviuimarit, Kaupinojan sauna, 2018.

<https://www.talviuimarit.fi/kaupinojan-sauna/>

Linkki tarkastettu 13.4.2018.

Tanner, Elvi, Tule tänne tamperelainen, Tammerkoski 7-8/1973, Tampere-seura, 1973.

Urkola, Anna-Maija, Rauhaniemen kansankylpylän vaiheita, Tammerkoski
9/1977, Tampere-seura, 1977.